

Bir Allame-i Cihan Stefanos Yerasimos

1942-2005

1. cilt

KitapyAYINEVi

BULGAR SORUNUNUN YAŞANDIĞI DÖNEMDE, EVANGELİNOS MİSAİLİDİS'İN YAYINLADIĞI MİKRA ASİA YANI ANATOLİ ADLI KARAMANLICA GAZETE

Ioannis Gennadios'un (Atina 1844-Londra 1932) Gennadios Kütüphanesi'ne ait koleksiyonundaki *Scrapbook* 76.2 kapsamındaki "Konstantinopolis Basını" isimli dosyada, 1842-1895 yılları arasında İstanbul'da okunan değişik gazete ve dergilerin eski sayıları arasında, *Mikra Asia yani Anatoli* (Küçük Asya yani Anadolu)¹ adlı Karamanlıca gazetenin üç sayısına da rastlanmıştır.² Bu zamana kadar, söz konusu gazeteye dair sadece birkaç dolaylı bilgiye erişebildik. İşte bu metinde, elde ettiğimiz bulguları sergileyeceğiz ve bu bulguları, 2007 yılında İstanbul'daki Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden eriştiğimiz ilgili belgelerle desteklemeyi ihmal etmeyeceğiz.³ Bu makale, Evangelinos Misailidis'in *Anatoli*'sine adanmıştır ve *Karamanlıca Çalışmalar Konusunda Birinci Uluslararası Konferans (First International Conference of Karamanlidika Studies, Lefkoşa, 11-13 Eylül 2008)* dahilinde sunulması tasarlanmış bir dizi araştırma kapsamında yer almaktadır.⁴

Yayını "1851'den milli felaket yıllarına kadar" süren söz konusu uzun ömürlü gazetenin tarihinin incelenmesi bir dizi araştırmanın gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Tarihi belgelerin ışığında, yayınına ara verdiği dönemler, bu aralara neden olan olaylar, yıllar içinde gazetenin ismindeki değişikliklerin tespit edilmesi ve editör-redaktör hiyerarşisindeki değişimlerin ayırımına varılması araştırılmalıdır. Bu çalışmada, gazetenin, Osmanlı iktidarına ve bütün bu süreç boyunca ilişkileri her zaman mükemmel olmayan ekümenik patrikhaneye karşı takındığı siyasi tutumla doğrudan bağlantılı olaylar temel alınacaktır. Buradaki amaç, İstanbul'daki Rum camiası üzerindeki tesir gücünün ortaya çıkarılması; bir diğer deyişle, Kapadokya bölgesindeki Türkçe konuşan halklar dışında, Rum Ortodoks cemaati ve diğer Ortodoks topluluklar üzerinde bir etkisinin olup olmadığının incelenmesidir. *Anatoli* gazetesinin, Rum Ortodoks milletinin yeniden düzenlenmesi

sürecinde izlediği siyasi tercihlerine dair edindiğimiz bilgiler yeterli değildir. Bu gazetenin, 19. yüzyılın ikinci yarısındaki hassas dönemde oluşan çıkar birliktelikleri ve iktidar ağları içinde takındığı tutum hakkında bilgimiz de bulunmamaktadır. Aynı şekilde, gazetenin, Osmanlı İmparatorluğu'nun geçtiği farklı modernleşme süreçlerine yönelik bakış açısına dair bilgilerimiz de oldukça kısıtlıdır.

Aşağıda okuyacağınız araştırma, temel olarak, Manouil Gedeon'un yazılarını tekrarlamaktan ziyade, Karamanlıca yayınlanan bu büyük gazetenin tarihindeki boşluklara ve bu konuda gerçekleştirilmesi gereken sistematik araştırmalara dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, Karamanlıca basın envanterine bibliyografik bir katkı olmaktan ziyade, burada güttüğümüz amaç, patrikhanenin denetimi konusunda verilen mücadeleler sırasında İstanbul'daki Türkçe konuşan Anadolu'luların tutumlarını mercek altına alan ve ekümenik-Ortodoks çizgisindeki ulus-öncesi Ortodoks milletin, "phyletizm"⁵ ideolojisine (yani, ulusal kiliselerin kurulması ve bu kiliselerin daha sonra siyasi açıdan yeniden belirlenmesi) geçiş sürecindeki konumlarına ışık tutan araştırmaların önemini de vurgulamaktır.⁶

ETNİK-MİLLİYETÇİLİK MÜCADELELERİNDE ANATOLİ VE KARAMANLILAR

Anatoli gazetesi, Bulgar sorunu hakkında 1870'li yıllarda yaşanan mücadelelere, farklı bir bakış açısından ışık tutmaktadır; çünkü –konuya dair tarihsel yaklaşımda o zamana dek bilinmeyen bir boyut olan– İstanbul'daki Türkçe konuşan topluluğun görüşlerini yansıtır. İmparatorluğun başkentine yerleşmiş Anadolu kökenli topluluklar, İstanbul'daki Rumca konuşan topluluğun gölgesinde yaşamlarını sürdürmekte ve Anadolu'da doğdukları topraklarla güçlü bağlarını korumaktaydı.⁷ Bu halkın kendini ifade etme aracı ve rehberi, –merkezi İstanbul'da bulunan Kaisareia Komitesi'nin de onayını alarak– 1852 yılından itibaren, *Anatoli* isimli bu gazete olur.⁸ Matbasında Karamanlıca yayınların⁹ da basılmasını sağlayan gazetenin editörü Evangelinos Misailidis,¹⁰ K. Adosidis ve Anadolu kökenli başka aydınlarla birlikte, Rum Ortodoks milletin geçirdiği reform sürecine aktif biçimde katılır. Bunun sonucunda, gazetenin basımına ara verilmesi ve Patrik Antimos'la onun Bulgar sorununa yaklaşımını eleştiren makalelerin eşlik

ettiği bir *Anatoli* gazetesinin ortaya çıkması, Türkçe konuşan Anadolu Ortodoksların bu konudaki inançlarının, patrikhanenin uyguladığı taktiklerle uyuşup uyuşmadığının bir yansıması olarak okunabilir.

Anatoli gazetesi üzerine yapılan bir çalışma, aynı zamanda, Türkçe konuşan Rum Ortodoks topluluğun önceki dönemde gerçekleşen ve ekümenik patrikhanenin içindeki başlıca kutuplar, yani patrik, Kutsal Sinod Meclisi ve İstanbul mahallelerinden temsilcilerin katıldığı, yakın bir zamanda oluşturulan Karma Konsey arası ilişkilere yeni bir boyut kazandıran olaylar karşısındaki tutumu hakkında da bir fikir verecektir. 1860'lı yıllardan itibaren, "Kilise egemenliğinden yana olanlar" ile "reform yanlıları"nın, etnik-merkezci model olan Ortodoks ekümenlikten yana tavır belirlemelerine yol açan reform süreci başlamıştır.¹¹ Rum milletinin içindeki geleneksel hiyerarşilerin tersine dönüşü, laiklerin itibarlı bir konuma erişmesi ve taraflar ile kişiler arasındaki siyasi düşmanlıklar, şiddetli sürtüşmelere yol açtı. Bu sürtüşmelerin ifade ettiği katı "kilise yanlısı" veya "laik" anlayışın gerisindeki başlıca odak noktası ise, D. Stamatopoulos'un da doğru bir şekilde dikkat çektiği gibi, çok başka ve çok temel birçok soruyla ilintiliydi: Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rum Ortodoks toplulukların gelişimi.¹² Bu çerçeveden bakıldığında, *Mikra Asia* yani *Anatoli* gazetesinin yayınlanma tarihçesi, İstanbul'daki Türkçe konuşan Rum toplulukların yönetici elitlerinin, imparatorluk bünyesindeki Ortodoks toplulukların "millileştirilmesi" sürecini etkileyen olaylar silsilesine dair görüşlerini ortaya çıkarmaktadır. Doğrudan Anadolu topluluğu ilgilendiren bir süreçten söz edilmektedir; zira bu insanlar, Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde Rumca dışında bir dil kullanan diğer Ortodoks topluluklar örneğini izleyerek, Yunan dili ve kültürü konusunda eğitim almaya (sadece bu topluluğa özgü bir şekilde) başlıyordu ve bu eğitimden faydalanmaları da kendilerinden zaten talep ediliyordu. Nihai hedefleri ise, "Helenleşme" veya "yeniden Helenleşme" olarak ifade ediliyordu.¹³ İki Milli Merkez olan İstanbul ve Atina, dernekleri de teşvik ederek, onları Yunan etnisine eklemeye çalışıyordu.¹⁴ M. Gedeon, "Türkiye'de Helenizmin inşası için, 1872 ve 1873 yılları arasında çok sayıda dernek yoğun mücadele verdi," yorumunda bulunmaktadır.¹⁵

Birkaç yıl önce, 1869 yılında, İzmir'e yerleşmiş olan Anadolu tüccarları, Anadolu'luların maddi ve manevi durumlarına karşı Patrikhane nezdinde süregelen kayıtsızlığa karşı çıkmışlar; E. Misailidis'in Karamanlıca yayınladığı *Anatoli* gazetesini, bu konudaki hassasiyetini oldukça etkin bir şekilde dile getirmesinden dolayı övmüşlerdi. *Anatoli* gazetesinin editörünün, patrikhanenin milli meclislerine (bu toplantılara "bizim millet"ten sayılan gazetelerin yayıncıları iştirak ederlerdi) katılımını yasaklayan Patrik VI. Gregorios'a karşı yönlendirilen uzun bir protesto metni hazırlanmıştı. E. Misailidis'in böylesi bir dışlanmaya konu olmasının ardında yatan başlıca nedenlerin şu şekilde olduğu düşünülmektedir:

- a) Patrik, Bay Misailidis'e, bu şekilde bir eziyet uygulamak istiyor, keza Misailidis, kiliseye karşı şiddetli muhalefette bulunuyor ve gerek kilise gerekse kilise mensupları tarafından ardı arkası kesilmeyen suiistimallere açıkça karşı çıkıyor ve
- b) *Anatoli* gazetesi, Türkçe yazılmaktadır ve bu yüzden de milli bir gazete sayılmaz. Yani, Bulgar sorununun en hararetli döneminde, tüccarlar, patrikten, "Milli Meclis kelimesinden ne anladığını ve buraya davet edilmeye kimlerin hakkı olduğunu" kendilerine açıklamalarını talep etmektedirler. Taleplerine şunu da eklemeyi ihmal etmezler: "Yani, Milli Meclise davet edilenler, sadece Rumca konuşanlar mı yoksa idari açıdan sultana ve kilise açısından patrikhaneye bağlı başka diller de konuşan Ortodokslar mıdır? Patrikler, *Anatoli* gazetesinin Türkçe yazılmasına tahammül edemiyorlar. Peki, Kızılırmak kıyısında yaşayan Hıristiyanların günümüzde hangi dili konuştuğunu sanıyorsunuz? Bay Misailidis'in gazetesini Rumca yayınlamasını ve böylelikle, hemşerilerinin büyük bölümüyle iletişiminin kopmasını, anlaşılmaz hale gelmesini mi istiyorlar? Onların çıkarlarına yarayacak olan, Anadolu'nun her daim ölümün karanlığında ve gölgesinde kalmasıdır. (...) Zavallı Anadolu'lular vergiye tabi tutma sanatını çok iyi bilirler. Ancak, onların eğitimi ve durumlarının iyileştirilmesi için bu paranın en az onda biri kadar bir miktarının harcanması gerektiğini de biliyorlar mı acaba?"¹⁶

Bu metin, bildiğim kadarıyla, Anadolu'daki Türkçe konuşan Ortodokslara hitap eden ve "manevi idaresi altındaki Ortodokslar arasında, etnik ve dilsel ayrımcılığa giden" patrikin uyguladığı politikaya "kırmızı kart" gösteren ilk metinlerden biridir. Ayrıca, bir konuyu daha belirtmeliyim: On yıl kadar önce, 1839 yılında, aynı patrik VI. Gregorios, İncil'in başka bir dile çevrilmesinin "Ortodoks Kilise'nin inançları ve görüşüne karşı olduğu"nu savunuyor ve Platon Moshas'ın *Ortodoks Eğitim* adlı eserinin Türkçe çevirisinin Kaisareia Metropoliti Paisios tarafından yayınlaması önüne sürekli engeller koyuyordu. Hem de, metropolitin amacının, bölgedeki Ortodoks inancını güçlendirmek olmasına rağmen!¹⁷

1871 yılında, bir yandan Bulgar sorununun, Eksarhhane'nin 1870 Şubat'ında yayınladığı bir fermanın ardından şiddetlendiği, bir yandan da Patrik VI. Gregorios'un Babiâli ile, ekümenik sinodun Bulgar sorununun geldiği yeni aşama konusunda istişarede bulunması için, kendilerini göreve çağırmak konusunda müzakere ettiği bir sırada, İstanbul'da yaşayan binlerce Kapadokyalı, patrikhane önünde gösteri yapıp Bursa doğumlu Efstatios Kleovoulos'un Kaisareia Metropoliti olarak atanmasını talep ettiler.¹⁸ Gerek reform karşıtlarının gerekse hizipçilerin saygısını kazanmış olan ve hasta patrikin vekili olduğunda, Hristakis Zographos ile Aleksandros Karatheodoris aracılığıyla patrikhaneye iletilen Eksarhhane kurulmasına dair fermanı kabul etmeyen Efstatios Kleovoulos, 1864 yılında yayınladığı *Bulgarcılık*¹⁹ adlı eseriyle, Bulgar sorununun teorisyeni haline gelmişti. Bu eserinde, bir Bulgar etnisinin mevcudiyeti ve haklarına dair bir propaganda yapan ve *halk, ırk ve milletin* siyaset ve kilise düzeyinde ayırt edilmesi gerektiğini iddia eden Bulgarların saldırılarını geri püskürtmekteydi. Bu kişileri, ekümenik kilisenin zihniyetine yabancı, *phyletis*'ler olmakla suçluyordu. Üstelik "hiçbir şekilde, herhangi bir özel siyasi hak talep etme olanakları bulunmamaktadır. Dört yüzyıl boyunca, Rum milletine mensup Osmanlılara verilen haklardan yararlanmışlardır (...), çünkü Rum milleti, hükümetin resmi söylemine göre, herhangi bir ırk olarak değil, tüm Ortodoks tebaayı içeren bir birlik, inanç ve kilise tarafından ayrılmaz bir bütün olarak kabul eder" şeklinde bir beyanda bulunmuştur.²⁰ Katı bir kilise yanlısı olarak, Babiâli'nin, Bulgar sorununa müdahil olmak yoluyla, Sultan II. Mehmed'in

kiliseye vermiş olduğu ayrıcalıkları ihlal ettiğini düşünüyordu. Kiliseyle yolların ayrılmasından önce gerçekleşen genel kurullar sırasında, etnik-milliyetçilik ilkesinin Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde Ekümenik Patrik tarafından kabulü durumunda, Rusya'daki Ortodoks toplulukların da bu ilkeyi benimsemesinin önüne hiçbir şeyin geçemeyeceğini savunuyordu.

VI. Antimos'un 1871 yılı Eylül ayında, ekümenik sinodun uğradığı başarısızlığın ardından görevinden ayrılan VI. Gregorios'un yerine seçilmesi de,²¹ Anadolu laik temsilciler tarafından desteklenmişti. Bu desteğin karşılığında da, Kaisareia metropolitliği makamına Efstatios Kleovoulos getirilmişti.

Halk tarafından talep edilen aday²² Efstatios Kleovoulos'un seçilmesi gecikti ve ancak, Antimos'un patrik olmasından sonra gerçekleşti. K. Kalliadis, Efstatios Kleovoulos'un cenazesinde (1876) yaptığı hüznü anma konuşmasında şunları aktarmıştır:

Tüm taşralılar, onun, Büyük İsa Kilisesi'nin metropoliti seçilmesini tek ses ve tek yürekle talep ettiler. Kilise, uzun süreden beri, konuşmaktan ziyade susmayı tercih ettiğim, ancak sizin de gayet iyi bildiğiniz nedenlerden dolayı, Kaisareia sakinlerinin, haklı ve aydınlık taleplerini karşılamayı reddetmiştir; ama onların sebatı öyle büyük boyutlara erişmiştir ki, daha büyük skandallara yol açmamak için Kilise de karşılarında boyun eğmek durumunda kalmıştır ve hazretleri VI. Antimos'un üçüncü kez Patriklik makamına geçirilmesinin hemen ardından, 30 Eylül 1871 tarihinde, Kutsal Sinod Meclisi, Patrik vekili Efstatios Kleovoulos'un, Kapadokya bölgesinde Kaisareia metropoliti olması için oylama yapmıştır.²³

Metropolit, 1872 Temmuz'unda görevinin başına geçmeden önce, İstanbul'da, 1872 yılı başında, "Kapadokya Eğitim Kardeşliği"ni kurar ve kuruluş tüzüğünü *Anatoli* gazetesinin matbaasında Yunan alfabesiyle hem Türkçe hem Rumca basar.²⁴ İstanbul'da ikamet eden Kapadokyalıları içeren Kapadokya Eğitim Kardeşliğinin amacı, okulları mali açıdan desteklemek ve Kapadokya köylerinde eğitimi yaygınlaştırmaktı. Efstatios Kleovoulos'un ba-

kış açısı, başka bir dil konuşan “kardeşler” arasında Yunan dilini ve kültürünü yaygınlaştırmayı savunarak dönemin talepleriyle örtüşüyordu.

Temmuz ayının sonunda ve 1873 Ağustos ayı başında, İstanbul'daki gazeteler, Zincidere'deki Ayios Ioannes Manastırı'na veya Kapadokya Eğitim Kardeşliği'ne ilişkin sorunların ele alınışı konusunda Kaisareia halkının memnuniyetsizliğini konu alan röportajlar yayınlar:²⁵

Efstatios Kleovoulos'un kırsaldaki destekçilerinin (ki onlar, yıllar boyu eşi benzeri olmayan bir gayret ve bağlılıkla onun için mücadele etmişlerdi), çok sevdikleri yeni metropolitlerine karşı besledikleri hayranlık ve sevginin yok olması için kısa bir süre yetmişti.

Kutsal sinod meclisine bir protesto metni gönderilir; metni Kapadokya'nın Kaisareia kırsalının 500 sakini imzalamıştır ve temel olarak, Kleovoulos'un kendini, bu çevrede oturanların mutlak efendisi saydığı suçlamasını içeriyordu.²⁶ Kaisareia metropoliti olarak kısa süren görev süresi (1871-1876) boyunca gerçekleşen olaylar hiç bilinmez ve incelenmeleri ilginç olabilir; çünkü Kapadokya'da düzenli eğitim sistemi bu dönemde başlamıştır.

MİKRA ASİA YANI ANATOLİ

15 Eylül 1873 tarihinde, bir Cumartesi günü (5 Şaban 1290), ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ ΎΙΩΝΙ ΑΝΑΤΟΛΗ (*Mikra Asia yani Anatoli*), ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΕΘΝΙΚΗ (Milli Gazete) isimli yeni bir gazetenin ilk sayısı satışa sunulur. Gazete, salı ve cuma günleri yayınlanmaktadır. Dört sayfa ve beş sütundan oluşan bu gazetenin hazırlandığı bürolar ve basıldığı basımevi, “Uzun Çarşı Sokağı 138 Numara, Tamburacı Han, Konstantinopolis” adresindeydi. Gazetenin direktörü Evangelinos Misailidis idi. Gazete başlığının altında, abonman ücretinin, İstanbullu okurlar için 8, kırsaldakiler için 10 ve dış ülkelerde yaşayanlar için 12 mecdiye olduğu yazılıydı. Gazeteye ilan vermek, satır başına 4 kuruş ve iki dilli metinler için ise 8 kuruştur. Bir nüshasının fiyatı ise, 3 kuruş olarak belirlenmişti.

Numaralandırılmış ilk sayının üzerinde, beklenildiği üzere “İLK SENE” yazacağı yerde, “23. SENE” (23ῆς ἔτους ἑβέ) yazılıydı ve sayı rakamı

r'in yanında, parantez içinde "(1823)" tarihi bulunmaktaydı. Büyük olasılıkla, Evangelios Misailidis, yeni gazetenin, önceki gazetenin bir devamı olarak görülmesini istemişti. Aslında, *Mikra Asia yani Anatoli*, -aşağıda sözünü edeceğimiz gibi- dağıtım yasaklanan *Anatoli* gazetesinin adını çağrıştırmaya özen gösteriyordu. 5 Şubat 1874 tarihli sayısındaki numaralandırmanın, *Anatoli* gazetesinin devamı şeklinde gerçekleşmesi bir tesadüf değildir. Böylelikle, gazetenin öncülüne gönderme yapılmaktadır.

Mikra Asia yani Anatoli gazetesinin ilk sayısı, Yunanca yazı karakterleri kullanılmak suretiyle, Rumca ve Türkçe olmak üzere iki dilde basılmıştır. Ama aslında, sadece ilk ve dördüncü sayfalar iki dildedir. Geri kalanları, Yunan yazı karakterleri kullanılarak Türkçe basılmıştır. Büyük olasılıkla, kasıtlı bir jest söz konusuydu ve yeni gazetenin imajının, Karamanlıca olarak basılan ve dağıtımına yasak getirilen öncülü *Anatoli*'den farklılığının ortaya konmasına yönelikti. I. Gennadios koleksiyonundaki diğer iki nüsha (no. 12/1834 [23 Ekim 1873] ve no. 1862 [5 Şubat 1874]), Yunanca yazı karakterleriyle, sadece Türkçe basılmıştı. Birinci editör (*müellif-i evvel*) olarak künyede adı geçen Evangelinos Misailidis'in yanında, ikinci redaktör (*müellif-i sani*) olarak İoannis Serafimidis'in ismi göze çarpmaktaydı. Ancak, kendisi hakkında herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır.

Gedeon şöyle yazmıştır:

1873 Ağustos'unda, "*Mikra Asia yani Anatoli*" isminde, haftada iki kez yayınlanan yeni bir gazete, yayın hayatına başlamıştır. Büyük yazı karakterleriyle hazırlanan ve (eskiden olduğu gibi) Türkçe ve Rumca basılan söz konusu gazete, Patrik VI. Antimos Koutalianos'un eylemlerine karşı şiddetli bir muhalefet yürütmektedir. Kilise hakkındaki makaleleri hep ben yazdım ve herhangi bir maddi karşılık da almazdım. Zira Misailidis'e ve vatanı uğruna yaptıklarına çok büyük saygı duyardım. Özellikle de, gençliğinde, Frigya, Karya ve Attalia [Antalya] yolculuğunda Lebas'a eşlik ettiğini öğrendiğimde, ona olan saygım bir kat daha artmıştı. Bir yıl sonra, *Anatoli* gazetesi ikiye bölündü: Biri Türkçe, biri de Rumca basılmaya başladı. Rumca basılan nüshanın ismi "*Mikra Asia*" idi ve G. Polikroniadis'in²⁷ yerine,

yöneticiliğini ben yürütmektedirdim. Basım ve redaksiyon sorumluluklarımdan kurtulmuştum; zavallı gazeteyi, bir yıl içinde şirketi iflasa sürükleyen bir dolandırıcının ellerine teslim ettim.²⁸ İki yıl sonra, "Anatoli"yi iki ayrı yayın şeklinde böldük. Biri siyaset ağırlıklı ve Türkçe, diğeri ise Kilise ile ilintili konuları ele alan ve Rumca basılan iki ayrı gazete... Rumca olanın editörlüğünü ve redaktörlüğünü 24 Şubat-3 Mayıs 1877 tarihleri arasında bizzat ben yürüttüm. Bu dönemde, Osmanlı-Rus savaşının ilan edilmesinin hemen ardından, birkaç gün boyunca, gazetenin basımını askıya almıştım. Ama 31 Mayıs'tan beri polis tarafından, "sözde" dostane bir nedenle arandığım için, 1 Temmuz günü gizlice Atina'ya kaçtım.²⁹

Başka bir ortamda, Rus yanlısı hislerini gösterme fırsatı yakalayan Gedeon, *Mikra Asia*'nın Rumca (kiliseyi konu alan) basımında görev aldığı yıllardan söz edecektir:

Ortodoksluğa yakın bir zihniyetin olgunlaştırdığı, Bulgarların Kilise ile yollarını ayırmalarını önlemeye çalışan ve uzman hukukçu Marko Balabanov ile işbirliğine giden *Mikra Asia*'nın Rumca versiyonunda yazı yazmakla sorumluydum. Hıristiyanlık karşısında duyulan aşkı yansıtan bir şekilde yazma önerisini bana kendisi vermişti. Ben Misailidis'in *Mikra Asia*'sında yazarken, o "Viek" (Yüzyıl) isimli Bulgarca bir gazete çıkarıyordu. Ne yazık ki, *Mikra Asia*'nın idaresini ve yazımını, daha sonraları onu yıkıma sürükleyen bir dolandırıcıya teslim etmek zorunda kaldım.³⁰

Mikra Asia'nın Karamanlıca basımının tam olarak hangi tarihlerde durdurulduğu bilinmemektedir. Bir diğer deyişle, Misailidis'in, gazetesine *Anatoli* başlığını ne zaman verdiğine dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Gedeon'a göre, eğer *Anatoli* gazetesinin iki versiyonunun da (Yunanca yazı karakterleriyle Türkçe siyasi nüsha ve kilise konularında Rumca yayınlanan nüsha) basımına 1877 yılında başlanmışsa, Misailidis'in, gazetesinin eski ismini kullanmaya başladığı dönem de aynı yıla rastlamaktadır. 1877 yılı İstan-

bul basınında yapılan bir anket, hipotezimizi doğrulayabilecek niteliktedir. Bu konu, aynı zamanda Karamanlıca yayınlanan *Anatoli* gazetesinin tarihçesi üzerine yapılan araştırmanın eksiklikleri arasında belirtilmektedir. Her halükârda bir hususu anımsamakta yarar var: 1875 tarihli her iki Osmanlıca belgede de,³¹ Evangelinos Misailidis'in, *Mikra Asia* ve *Asya-yı Suğra* adlı gazetelerin editörü olduğu belirtilmektedir. Böylelikle, o dönemde halen Rumca yayınlanan *Mikra Asia* ve ondan ayırt edilmek için *Asiai Souggra* ya da *Mikra Asia*'nın Arapça tercümesi olan *Asiai Sagir*³² adıyla yayınlanan bir Karamanlıca versiyonunun dağıtımında bulunduğu teyit edilmiş olmaktadır.

Mikra Asia'nın Karamanlıca ve Rumca nüshalarının basımına ilişkin olarak M. Gedeon'un eserinden alıntılanan bilgilerde, *Anatoli* gazetesinin yayınlanmasının 1873 yılı Haziran ayında yasaklanmasına ve onun yerine *Mikra Asia* yani *Anatoli* ismiyle yeni bir gazete çıkarılmasına dair herhangi bir atıfta bulunulmamaktadır.³³ Bununla birlikte, Evangelinos'un torunu olan Petros Misailidis'in³⁴ bir eserinde şöyle bilgilere rastlanır:

Türklerin sansürü sonucunda, *Anatoli* gazetesinin ve onunla beraber Bulgarca *Tourtsia*³⁵ ve Ermenice *Sadai Hakikat*'in³⁶ basımı, 30/11.8.1873 tarihinde tamamen sonlandırılmıştır. Bu duruma, 27/9.8.1873 tarihli "Shizma'ya yani Bulgar Kilisesi'nin ayrılma sürecine son verilmesi ve Eksarhane'yle barışılması" başlıklı makalesi neden olmuştur. Bu makalede, –Kiliselerin ayrışmasına dair Kutsal Sinod belgesinin (Συνοδικός Όρος³⁷) iptal edilmesinin planlanmasının millet çıkarlarına ters ve tehlikeli bir durum olduğundan söz edilmektedir. Makalenin içeriği, halkların arasına nifak tohumu ektiği şeklinde yorumlanmış ve Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde yaşayan halklar arasındaki iyi ilişkileri ve huzuru sarsacağından korkulmuştur.

P. Misailidis'e göre, *Anatoli* gazetesinin basımının 1873 yılı Ağustos ayında sona erdirilmesiyle birlikte, gazetenin ikinci evresi (1851-1873) de son bulmuştur.³⁸

P. Misailidis, eserinde başvurduğu kaynaklardan söz etmez ve ne yazık ki, *Anatoli* gazetesinin eski nüshalarını içeren koleksiyonda³⁹ veya kü-

tüphanelerden edindiğimiz sayılarda, gazetenin yayınının durdurulma sebebi olan bu tartışmalı makalenin içeriğini incelememizi sağlayacak olan, 1873 yılı sayıları bulunmamaktadır. Bununla birlikte, aynı dönemde, İstanbul basınında, *Anatoli* gazetesinin yayınının yasaklanmasına ve gazetenin geçmişine dair bazı bilgiler bulunmaktadır.

Aslında, 1865 yılı Aralık ayında, *Anatoli* gazetesinin Rumca nüshası,⁴⁰ tam da o sene dağıtımına başlanmasına rağmen, basım ve dağıtımdan kaldırılmıştır. Evangelinos Misailidis, redaktörü ve direktörü; Petros Pournaras editörü, Απόκρυφα Κωνσταντινούπολεως [Konstantinopolis'in Sırları]⁴¹ adlı romanıyla tanınan yazar ve şair Hristoforos Samartzidis de baş redaktörüdür. Böyle bir karar verilmesinin ardında yatan neden ise şu cümleydi:

Kilisemiz ve inancımız paçavraya dönmüştür... Maddi boyutlarıyla sınırlandırdığımız günden beri kiliselerimiz, boyalı levhaların istiflendiği depolara benzemiştir. Yasa ve Ruh'un gölgeleri, yerlerini, putlara, resimlere ve rezilliklere bırakmışlardır.

Bu satırlar, *Anatoli* gazetesinde patrikhaneye yönelik olarak kaleme alınmış oldukça sert eleştirel makaleye aitti. Patrik III. Sofronios, hazırladığı basın bildirisinde, Misailidis'i küfürbaz olarak nitelendirmiş; *Anatoli* gazetesinde yayınlanmış olan söz konusu makalede kiliseye dair getirilen eleştirilere ise herhangi bir yanıt vermemiştir. İstanbul Rum cemaatinin üyeleri, patrike destek verdiklerini gösteren mektuplar yazmak için birbirleriyle adeta yarışmışlardır.⁴² İşte, Evangelinos Misailidis de, bu tepkiden dolayı, halkın önünde özür dilemiş ve gazetesinin Rumca baskısını durdurmuştur.

ANATOLİ GAZETESİNİN BASIMINA SON VERİLMESİ

11 Temmuz 1873 tarihli *Konstantinoupolis* gazetesinin "Dehşet verici bir haber" başlığı altındaki başmakalesinde, önceki pazartesi günü yayınlanan *O Anatolikos Kirykas* gazetesinde⁴³ çıkmış bir haber aktarılmaktadır:

Ekümenik Patrikhane ile Bulgar Eksarhhanesi arasında sürüncemede kalan sorunlar, yakında çok önemli bir uzlaşma evresine girecek.

Konstantinoupolis gazetesindeki makale ise, kulaktan kulağa dolaşan söylentilere geçerlilik sağlamak istemediğini yazıyor ve Patrik Antimos karşıtı düşüncelerini yansıtacak şekilde, şu sonuca varıyordu:

Ekümenik Patrik Antimos'u maddi karşılıklar önererek istifaya ikna etmeye çalışan Ortodoks hemşerilerimizin,⁴⁴ *Anatolikos Kirykas*'daki tebliğlerden gördükleri kadarıyla, Antimos, kendi isteğiyle istifa etmek yerine, ismini devam ettirmek için tüm yollara başvuruyor.⁴⁵

Birkaç gün sonra, 30 Temmuz günkü baskıda, aynı gazete, patrikin 28 Temmuz 1873 tarihli ve patrik vekili D. Evelpidis imzalı resmi yalanlama metnini yayınladı. Söz konusu metin, yayınlanması için kentin tüm gazetelerine gönderilmişti ve temel olarak, "*Konstantinoupolis Kilisesi'nin Bulgar Eksarhhanesi karşısındaki tutumunun, Kutsal Sinod Meclisi tarafından kutsanan zihniyet tarafından belirlenmiş, kararlaştırılmış ve kilise yasalarına uygun çözümle tamamen örtüştüğü*"nü kesin bir dille vurgulamaktaydı. patrikin iletmiş olduğu yalanlamanın beraberinde, aşağıda aktardığımız metin de bulunmaktaydı; keza bu metinde de bazı olaylara ışık tutulmaktadır:

Meslektaşımız *Anatoli* gazetesinden tüm derlediklerimizi ve Ekümenik Patrikhane ile Bulgar sorununu yeniden gündeme getirmek amacıyla yapılacak olan müzakereleri haber veren sıra dışı bir ek şeklinde basılanları⁴⁶ bu metinde yeniden aktarmak istemiyoruz. Keza, Patrik Vekili, aşağıdaki yalanlama metnini gazetelere iletmiştir; Babiâli de, *Anatoli* gazetesini, yayını tamamen durdurmak suretiyle, çok ağır bir şekilde cezalandırmıştır.

Bilgimiz dahilinde olduğu kadarıyla, şayet Babiâli, Patrikhane'den gelen resmi bir mektup aracılığıyla, saygıdeğer meslektaşımıza karşı böyle bir önlem almış ise ve kentimizdeki iki yabancı gazetede Ortodoks kilisesi mensuplarına karşı yürütülen saldırılar ve sert eleştiriler (güya bu eleştiriler, kendilerine kırsal kesimden iletilmekteydi) ve başkent dışında görev yapan Tanrı hizmetkârlarına karşı bolca sarf edilen inanılmaz hakaretler karşısında Babiâli'nin takındığı aşırı kayıtsızlık ve gevşekliğini yeniden düşündüğümüzde, bunun karşısında duydu-

ğumuz şaşkınlığı ve Patrikhane'nin bu girişimi karşısındaki hayranlığını gizlemek olanaksız. Ekümenik Patrikhane'nin memnuniyetini kazanmak için *Anatoli* gazetesine böylesine sert bir yaptırım getiren Babiâli'nin, meslektaşımız aleyhine alınan bu kararı, onun farklılığını ortaya koyan "inanç ve düşünce özgürlüğü" doğrultusunda içselleştirdiği tutumu ışığında değiştirmek için elini hızlı tutacağını umuyoruz.

30 Temmuz tarihli *Neologos* gazetesi de, patrikhanenin yalanlama metnini yayınlamış ve *Anatoli* gazetesini temelsiz söylentiler yaymakla suçlamıştı. Gazete, ayrıca, kesin bir dille şunu da vurgulamaktan kaçınmamıştı:

Kilise'den ayrılmak isteyenler ile Ortodoksluk arasında, hepsinin pişman olup kararlarından vazgeçmeleri ve yaptıkları her şeyi yadsımaları dışında herhangi bir uzlaşma yolu bulunmamaktadır.⁴⁷

Buna karşın, *Byzantis* gazetesinin tutumu farklıdır. D. Ksenis, 30 Temmuz baskısına patrikten gelen yalanlama metnini koymasına karşın, patrikhane tarafından uygulanan yöntemler karşısındaki memnuniyetsizliğini de şu cümlelerle ifade etmektedir:

Gün geçmiyor ki gazetelerde ittifaklar, müzakereler veya şu ya da bu çözüm veya sorun hakkında sözde haberler ve açıklamalar yayınlanmasın. Buna karşın, bu tür yayınları yalanlamak için şimdiye kadar hiçbir hükümet, halkın arasına resmi olarak inmemiştir.

Yazı, şu cümlelerle sona ermektedir:

Kiliseyi ilgilendiren üst düzey bir konu hakkında yalan haber veya gerçeği saptırmış bilgiler yayınlayanları tüm gücümüzle kınıyoruz. Ancak, Kilise'nin de sürekli yalanlama metinleri yayınlamasını ve bu metinlerde ölçsüz ifadeler kullanmasını gerekli görmüyoruz. Keza, Kutsal Sinod Meclisi'nin kararları, Bulgarların doğru yolu seçmeleri durumunda, Kilise ile yollarını birleştirmeleri seçeneğini reddetmektedir. Ancak, böylesi bir geri dönüş de, ancak müzakereler yoluyla gerçekleşebilir."⁴⁸

Bununla birlikte, Kutsal Sinod Meclisi ile Karma Konsey'in ağustos ayında birlikte gerçekleştirdikleri ve Patrik'in istifa etmesini talep eden "Rum Milleti Komitesi"nin raporunu incelemek üzere düzenlenen bir konferans sırasında, Ganos ve Hora metropolitinin tanıklığı üzerine, Patrik Antimos'un, Eksarhhane ile uzlaşma yollarını görüşmek üzere Hariciye Nazırı Raşid Paşa ile bir araya geldiği kanıtlanmıştır.⁴⁹ "Rum Milleti Komitesi" veya "Halkın Komitesi," üyelerini loncalar arasından seçmekteydi ve Patrik'in yetersizliği gerekçesiyle görevinden uzaklaştırılması yolunda imza topluyordu. Komite, Patrik aleyhine düzenlenen ve *Byzantis* gazetesi tarafından "edepsiz" olarak nitelendirilen gösterilerde ön sırada yer almaktaydı.⁵⁰ İçişleri Bakanı, Halk Komitesi'nden, muhalefet dozunu azaltmasını talep etmiş ve şu vaatte bulunmuştu:

Hükümet, Rum milletinin ulusal düzeydeki ve Kilise ile ilgili sorunlarının çözümüne ilişkin olarak halkın taleplerini karşılayacak tedbirler alacaktır.

Aynı dönemde, Matbuat Müdürü Nüzhet Bey, Yunan-Bulgar sorununa ilişkin olarak yayınlarında daha sakınlı bir dil benimsemelerini önermek üzere Rum gazetelerinin direktörleriyle görüşmekteydi. Onlara, "iyi niyetli siyaset anlayışı, Rum basınının bu sorunun müzakeresine ve Patrikhane ile Eksarhhane arasındaki ilişkilerin ortaya çıkmasının ardından ortaya çıkan sıkıntılı sürece katılmaktan imtina etmesini gerektirmektedir"⁵¹ şeklinde imalı bir uyarıda bulunuyordu.

Tüm ağustos ayı boyunca ve Antimos'un görevinden kendi rızasıyla ayrıldığı 29 Eylül gününe kadar olan dönemde, Rum Ortodoks cemaatinde oldukça gergin bir hava hâkimdi. Dönemin basınından takip edildiği kadarıyla, cemaatin büyük bölümü, "milletin güvenini yitirdiği" gerekçesiyle Antimos'un hemen görevi bırakmasını talep ediyordu⁵² Antimos'un görevde kalmasını sonuna kadar savunan tek gazete *Neologos* oldu ve diğer gazetelerin Patrik'ten rüşvet aldığına dair suçlamalara muhatap oldu. Bu yüzden de, uzun bir makale aracılığıyla, gazetenin Bulgar sorunu konusunda izlediği ve önceki sekiz yıl boyunca benimsediği politikayı anımsa-

tıp savunmak zorunda kalmıştı.⁵³ Eylül ayı başında, Rumlar, topluca yollara dökülüp, Fener rıhtımında, Stravrodromi’de, Samatya’da, Antimos yandaşı *Neologos* gazetesinin baskılarını yakmaya ve sultanı, milleti, milletin aydınlarını (λογάδες) alkışlamaya, Patrik’in istifasını talep etmeye başladılar.⁵⁵ Antimos’u, Pan-Slavizm yanlılarının Makedonya ve Trakya’daki kilise ve okullara el atması karşısında sessiz kalmakla suçluyorlardı. “Halkın Komitesi,” Patrik’e bir mektup göndermiş ve “Kandilli’deki yuvasında dinlenmeye çekilip, Patriklik görevini bırakmasını, çünkü bu konuda telafisi olmayan her sonucun, onun üzerine yükleneceği”ni belirtmişti.”⁵⁶

ESKİ ANATOLİ GAZETESİNİN İZİNDEN GİDEN MİKRA ASİA YANI ANATOLİ

Bu gergin atmosfer içinde, 15 Eylül 1873 tarihinde (yani Antimos’un görevi bırakmasından sadece birkaç gün önce), *Mikra Asia yani Anatoli Ulu-sal* gazetesinin dağıtımına başlanması, gazetenin tarihçesinde yeni bir süreci başlatmıştır. Gazetenin isminin altında kullanılan “milli” sıfatına dikkat çekmek gerekiyor: Aslında, bu başlık, gazetenin anlamsal içeriği hakkında soru işaretleri doğurmuştur. Acaba “Rum milleti”ne dair bir anlam mı içermektedir, yoksa eşdeğeri “Bulgar milleti”nden ayırt edilebilmesi için “Yunan milleti”ni mi belirtmektedir? Bu yeni gazeteden elimizde yeterince nüsha olsaydı, makalelerin ideolojik içeriğini incelemek suretiyle, gazetenin editörü E. Misailidis tarafından dile getirilen “ulusal” kelimesinin anlamsal içeriği hakkında kesin bir yargıya varabilirdik. Bildiğim kadarıyla, söz konusu sığata, Konstantinopolis’teki dönemin diğer gazetelerinin alt-başlıklarında rastlanmıyor. Sadece, K. Spanoudis tarafından çıkarılan *Proodos* (İlerleme) adlı gazetede, 20. yüzyılın ilk yıllarında kullanılmıştı.

Mikra Asia yani Anatoli’nin ilk sayfasına kısa ve oldukça titizce hazırlanmış bir not eklenmiştir. Hem Rumca hem Türkçe (ama Rumca yazı karakterleriyle) hazırlanan bu not, gazetenin yeni baskısının dağıtımına girmesiyle ilgilidir. Not, imzalı olmasa da, büyük olasılıkla Evangelinos Misailidis tarafından yazılmıştı ve okurlarına, adını anmadığı bir yayın organının, ardında otuz senelik bir tarihi bırakarak bir ay önce yayımına son verildiğinden söz ediyordu. Keza, kamuoyunun dikkatini, “Patrikhanelerde oynanmaması gereken bir drama konusuna” çekmek istiyordu. Yine gazetenin ilk

sayfasında basılan Türkçe notta, drama yerine “opera” kelimesi kullanılmıştır. Kelime tercihleri ise oldukça bilinçlidir. Aslında, birkaç gün önce, *Anatolikos Astir*’de de, “Kilise’nin onuru ile Hrisostomos’ların, Gregorios’ların ve Gennadios’ların tarihi ve şanlı tahtım” aşağılayan gösterilere ve saçma eylemlere atıfta bulunarak, şu şekilde yazılmıştı: “Doğrusunu söylememiz gerekirse, kendimizi kendi elimizle dünya karşısında rezil ettik.”⁵⁷ Haber, editörün, önceki gazetenin siyasi çizgisini izleyeceğine dair beyanıyla son bulmaktadır.⁵⁸ *Anatoli* gazetesinin dağıtımının askıya alınmasına yol açan olaylar dizisi, metinde kanımca bilinçli olarak açık ve net bir şekilde açıklanmamıştır. Gazetenin yaşadığı onca maceranın ardından, Misailidis, artık fazla göze batmamak ve İstanbul’daki Rumca gazetelerin editörlerinden, “Yunan-Bulgar sorunu”nu⁵⁹ ele alırken “iyi niyetli” davranmalarını talep eden Basın Konseyi’nin uyarılarına uygun davranmak zorunda bırakılmıştır.⁶⁰

Yeni gazetenin iç sayfalarında Türkçe yayınlanan, “Patrikhane” isimli makalenin redaktörünün ileri sürdükleri de, oldukça ılımlı ve sakıncılı bir dilde kaleme alınmıştır.⁶¹ Makalenin yazarı –ki büyük olasılıkla, E. Misailidis’in ta kendisidir, ama M. Gedeon olma olasılığını da göz ardı etmiyorum– elbette, Antimos’un patriklik görevinden uzaklaştırılması konusuna değinmektedir; ama aynı zamanda kuruma karşı saygısızlığa varan taşkınlıkları kınamayı da ihmal etmemektedir. Metnin ilk paragrafında, kısaca, *Anatoli* gazetesinin yayınlanmasına son verilmesi hikâyesinden söz etmektedir: Gazetenin basımı yasaklanmıştır, çünkü Patrik Antimos tarafından gerçekleştirilen ayaklanma çağrısı söylentilerine tepki göstererek, hep izlediği çizgiden ayrılmamayı –yani, sesini yükselterek, kilise ve milleti kurtarmak için herkesin çabalaması gerektiğine okurlarını inandırmayı– tercih etmiştir. Bununla birlikte, Devlet-i Âliye, tebaaları arasında dirlik düzenlik sağlama çabasında, gazetenin niyetini yanlış yorumlamış ve bu makaleyi, halkın arasına nifak tohumları ekme çabası olarak değerlendirmişti.

Redaktör, patriklik mevkisinde bulunan kişinin isminin Antimos veya Sofronios⁶² olmasından bağımsız olarak, her Hıristiyanın, –milletin ve vicdanın sığınağı ve koruyucusu olarak tabir edilen– patrikliğin onurunu korumak için mücadele etme ödevinin bulunduğunu belirtmektedir. Keza, redaktörün başvurduğu gerekçelendirmeye yeniden başvurursak, eğer vatan

toprakları parçalanırsa, bunun ardından ne millet ne de vicdan ayakta kalabilir. Bir diğer ifadeyle, gazetelerde yer alan demagojileri, gereksiz alkışları, “yaşasın!” nidalarını, aforozları, upuzun retoriksel söylemleri ve polemikleri kınamaktadır. Kendisini, yasalara uygun prosedürleri izlemeyi tercih edenler arasında konumlanıyordu, çünkü bizzat altını çizdiği gibi, bu konuda belirli yasalar ve kurallar bulunmaktadır. Makalenin yazarının görüşüne göre, Patrik Antimos’un, yerine kilisenin başına daha deneyimli birinin geçmesi için görevinden uzaklaşması, tartışmasız bir gerekliliktir. Bununla birlikte, Antimos’un istifasının veya görevden uzaklaştırılmasının şekli –görevini başarıyla yapıp yapmamasından bağımsız olarak– kutsal tahtın otoritesini zedelemeyen gerçekleşmeliydi. Böylesine hassas durumlarda, kişisel çıkarların olduğu kadar, gereksiz düşmanlıkların ve taraf tutma gibi yaklaşımların bir yana bırakılması gerektiğine inanıyordu. Ulusal Karma Konseyin, koşulların gerektirdiği düzeyde bulunamadığını göz önünde bulundurarak, Genel Meclis’in göreve çağırılması ve bu üzücü duruma bir son verebilmek için her şeyin yapılması gerektiğine dikkat çekiyordu.

Demek ki, söz konusu metin, Bulgar Kilisesi’nin Rum Ortodoks Kilisesi’nden ayrılmasının yarattığı çatışma doğurucu ilişkilerin⁶³ çerçevesini çizmekte, E. Misailidis’in görüşlerini aktarmakta ve gazeteyi destekleyip Misailidis tarafından temsil edilen sosyal grubun bakış açısını yansıtmaktadır. Konstantinopolis’teki Türkçe konuşan Ortodoks topluluğun, uzun süredir ekümenik patrikhane tarafından temsil edilen ve Misailidis’in yazdıkları aracılığıyla tercihlerini bazen net bazen dolaylı olarak beyan eden duruşunu resmetmektedir. Daha açıklayıcı olmak gerekirse:

1. VI. Antimos’un, görevini artık gereğince yerine getiremediği, yani Bulgar sorununu, ılımlı bir strateji aracılığıyla (“Bulgar” kavramına kiliseden bir nevi bağımsızlık tanıyarak) çözemediği düşünülmektedir. Ama bir soru halen yanıtız kalmaktadır: Misailidis niçin Rum Ortodoks Kilisesi’nden ayrılmanın iptal edileceğine dair “ihbar” niteliğinde bir makale yayınlamıştır? Hem de kendisi, Bulgarların ayrılmasına karşı tutumu ve Rus yanlısı duyguları herkesçe bilinen M. Gedeon ile⁶⁴ mesleki işbirliğinin

de ispatladığı gibi, bu ayrılmaya muhalif kesim arasında konumlanmışken... “Anti-phyletismos” şeklinde ifade edilen ideolojisi mi ağır basmıştır, yoksa –aklıma daha fazla yatan bu seçenektir– kilisede Antimos’a muhalif kesimlerin etkisi altında mı kalmıştır?

2. Büyük olasılıkla, o da, Gedeon da, Antimos’tan sonra yerine II. Ioakim’in patrik olmasından yanaydı. Keza, bu yeni patriğin, Ruslara yakınlaşmak suretiyle, Bulgar Kilisesi’nin ayrılmasının sonuçlarını yatıştırarak yetkinlikte olduğunu düşünüyorlardı.
3. Özellikle, ekümenik patrikin vicdan ve millet için adeta bir “yurt” oluşturduğu üzerinde duruyordu. Karamanlıca metinde, “millet” kelimesini kullanmaktaydı; “etnisite” değil.⁶⁵ Buradaki ifade biçimi, ekümenik patrikin “şef”likten kaynaklanan doğasına ve Osmanlı İmparatorluğu’ndaki “millet”in tarihsel gerçekliğine atıfta bulunmaktadır. Görünüşe bakılırsa, bu metnin yazarı, Osmanlı İmparatorluğu’nun içinde Ortodoks Ekümeniklik ideolojisine inanmayı sürdürmektedir.

Böylelikle, bibliyografyada yer almayan Karamanlıca *Mikra Asia* yani *Anatoli* gazetesinin ilk sayısının analizi Bulgar Kilisesi’nin ayrılmasının ardından gelen olaylar dizisinin yarattığı hassas süreçte E. Misailidis’in *Anatoli* gazetesinin belirleyici rolünü aydınlatmak üzere gerekli araştırma odağını yaratmış ve dönemin tarihsel arka planındaki gizli bir boyut olan, İstanbul’da yaşayan Anadoluluların (Karamanlılar) varlığını ortaya çıkarmıştır. Ortada yepyeni bir soruna yol açacak bir konu bulunmaktadır ve istikrarlı bir görünüme kavuşması için olabildiğince titiz bir araştırmayı gerektirmektedir. Bir diğer deyişle, Misailidis’in Patrikhane üzerine yazdığı Karamanlıca makalenin bir cümlesini yineleyerek –konusunda öncü olmasını dilediğim– bu çalışmayı sonlandırmak gerekirse, “bu kadarlıkla iktifa olunmuştur.”

ÇEVİRİ: MENEKŞE TOKYAY

NOTLAR

- 1 Bulgar Eksarhhanesi'nin kınanması konusunda görüşünü bildirmesi için Kutsal Sinod Meclisi'nin göreve çağrılmasını konu alan *Mikra Asia yani Anatoli* isimli gazetenin örnekleri ve örneğin *Anatoli* gazetesinin 28 Ağustos 1872 tarihli 1730. sayısının nüshası ve *Neologos*'un tarihi belirsiz olan 29 Ağustos tarihinde verdiği ilave, Ioannis Gennadios tarafından koleksiyonunda saklandı. Kendisi, büyük olasılıkla, Yunanistan'ın İstanbul Sefareti'nde ikinci kâtip olarak çalıştığı dönemde bu nüshalara sahip oldu. Bu göreve, 1873 yılı Mayıs ayında atanmıştı ve 1874 yılına dek de görevini sürdürdü. Bkz. *Theatis* (17.4.1873). Ioannis Gennadios'un koleksiyonundaki albümler için bkz. Fofo Mavrikiou ve E. I. Finopoulos, "Η συλλογή Λευκωμάτων του Ιωάννη Γενναδείου" [Ioannis Gennadios'un Albüm Koleksiyonu], *Kathimerini-Epta Imeres*, Pazar 7 Nisan 1994, s. 16-18.
- 2 Karamanlıca ve Rumca yayınlanan Anatoли [Anatoli], *Μικρά Ασία γιάνι Ανατολή* [*Mikra Asia yani Anatoli*], *Αρμονία* (*Armonia*), *Ανατολικός Αστήρ* (*Anatolikos Astir*), *Αυγή* (*Avyi*), *Βυζαντίς* (*Byzantis*), *Διογένης* (*Dioyenis*) (ve Fransızca baskısı: *Diogenes*), *Εκκλησιαστική Αλήθεια* (*Ekklisiastiki Alithia*), *Επτάλοφος* (*Eptalophos*), *Ημέρα* (*Imera*), *Ημερησία* (*Imerisia*), *Ημερησία Επθεώρησις* (*Imerisia Eptheorisis*), *Ηχώ* (*Iho*), *Θεατής* (*Theatis*), *Θράκη* (*Thraki*), *Κωνσταντινούπολις* (*Konstantinoupolis*), *Μέλισα* (*Melissa*), *Μένιππος* (*Menippos*), *Μεταρρυθμισίς* (*Metarythmisis*), *Μώμος* (*Momos*), *Νέα εφημερίς* (*Nea Ephimeris*), *Νεολόγος* (*Neologos*), *Νεολόγος της Ανατολής* (*Neologos tis Anatolis*), *Ομόνοια και Νεολόγος* (*Omonia kai Neologos*), *Οθωμανικός Μηνύτωρ* (*Othomanikos Minytor*), *Πατρίς* (*Patris*), *Πρόσδος* (*Proodos*), *Σάλπιξ* (*Salpix*), *Το Έθνος* (*To Ethnos*), *Τηλέγραφος* (*Telegraphos*), *Τηλέγραφος του Βοσπόρου* (*Telegraphos tou Vosporou*), *Ταχυδρόμος* (*Tachydromos*), *Τύπος* (*Typos*) gazetelerinin nüshalarından söz edilmektedir. Dostum Nikos Chrysidis'e özellikle teşekkür etmek isterim; zira kendisi benim, ismi geçen Koleksiyon Albümü ile tanışmamı sağladı. Ayrıca, Gennadios Kütüphanesi Direktörü Maria Georgopoulou'ya ve kütüphane görevlisi İrini Solomonidi'ye sonsuz teşekkürü borç bilirim; kendileri, birçok konuda bana gereken kaynakları sağlamışlardır. Bugün, söz konusu kaynaklara erişim, Gennadeion Kütüphanesi'nin websitesinde, *The Collections / Gennadeion Digital Library* başlığı altında mümkündür.
- 3 Söz konusu arşiv üzerine araştırma yapmak için bkz. Evangelia Balta, "Evangelinos Misailidis'in Yunanca ve Karamanlıca Yayınlarına Osmanlı Kaynaklarının Tanıklığı," *Toplumsal Tarih* 188 (2009), s. 24-30.
- 4 Foti Benlisoy ve Stefo Benlisoy, "Reading the identity of 'Karamanli' through the pages of *Anatoli*" ve Şehnaz Şişmanoğlu-Şimşek, "The *Anatoli* newspaper and the heyday of the Karamanli Press", Evangelia Balta ve Matthias Kappler (ed.), *Cries and Whispers in Karamanlidika Books*, Karamanlıca Araştırmaları Üzerine Birinci Uluslararası Konferans (Lefkoşa, 11-13 Eylül 2008), Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2010, s. 93-108 ve 109-124.
- 5 Phylétisme (kökeni ırk anlamında olan Grekçe *φυλή* phylē). Bu terim Bulgar meselesi zamanında Bulgarların dil ve milliyet esasları üzerine kurulmuş olan patrikhane dışında kendi kiliselerinin tesisini öngören taleplerini ifade etmek için yaratılmıştır.
- 6 1872 yılında Bulgarların patrikhaneyle bağlarının kopmasına neden olan olaylar dizisini kapsamlı şekilde inceleyen eserler şu şekildedir: P. Matalas, *Έθνος και ορθοδοξία. Οι περιπέτειες μιας σχέσης. Από το "Ελλαδικό" στο Βουλγαρικό Σχίσμα* [Millet ve Ortodoksluk. Bir ilişkiadaki ani değişiklikler.

- "Helen" usulü Kopuş'tan, Bulgar usulü Kopuş'a], Heraklion, Editions Universitaires de Crète, 2002, s. 163 vd.; D. Stamatopoulos, *Μεταρρύθμιση και εκκοσμίκευση. Προς μια ανασύνθεση της ιστορίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου τον 19^ο αιώνα* [Reform ve sekülerleşme. Ekümenik Patrikhane'nin bileşiminin 19. yüzyılda yeniden düzenlenmesi], Atina, Editions Alexandria 2003, s. 160 vd.; ve A. Antonopoulos, *Οι Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και το Ανατολικό Ζήτημα 1866-1881. Η μαρτυρία του Νεολόγου της Κωνσταντινούπολης* [Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rumlar ve Anadolu sorunu, 1866-1881. İstanbul'da yayınlanan *Neologos* adlı gazeteden tanıklıklar], Atina, Neos Kyklos Konstantinoupoliton – Tsoukatou Yayınları, 2007, 202 vd.
- 7 Aynı dönemde yaşamış olan hekim A. G. Paspatis, Kapadokyalıların, iş bulmak ve gerek aileleri için para kazanmak gerekse memleketlerine döndüklerinde yaşlılıkları için birikim oluşturmak üzere gittikleri İstanbul'da nasıl zor şartlar altında yaşadıklarını betimlemektedir. Bkz. A. G. Paspatis, *Υπόμνημα περί του Γραικικού νοσοκομείου των Επτά Πύργων* [Yedikule'deki Rum Hastanesi hakkında hatırat], Atina 1862, s. 139, 159 vd.
- 8 Bkz. *Tilegraphos tou Vosporou* isimli gazete, no. 431 (22.3.1852).
- 9 *Anatoli*'nin matbaası tarafından, Bulgar sorunu açısından kritik önemdeki senelerde (1864-1872) basılmış Karamanlıca kitapların isimleri de oldukça anlamlıdır. İçlerinde, hukuk üzerine yazılmış eserler, yardım derneği tüzükleri, dini kitaplar, ansiklopedik eserlerin yanı sıra, Karamanlıca okurların büyük rağbet gösterdiği ünlü roman *Temaşa-yı Dünya* bile bulunmaktadır.
- 10 1862 yılında, Evangelinos Misailidis, Ortaköy mahallesinin bir sakini olarak, Karma Konsül'ün dört laik üyesini seçmekle görevlendirilen, İstanbul'un önde gelen kişileri arasında yer almaktaydı. Karma Konsül üyeleri, eskiden olduğu gibi, "eşraf" arasından seçilmek yerine, kentin farklı çevrelerinde gerçekleşen seçim süreçleri çerçevesinde belirlenirdi. Bkz. D. Stamatopoulos, *a.g.e.*, 424 ve burada aktarılan bilgilerin kaynağı olan, *Anatolikos Astir*, no. 19 (7 Şubat 1862). On yıl sonra, 1872 yılı Temmuz ayında, Misailidis, beraberinde Hadji Anestis Tsivoglou, Andreas Kyriakidis Kaisareos ve Dimitrios Tsolakidis ile İstanbul'daki loncalar konusunda Veziriazam Mithat Paşa'ya bir rapor sunarlar. Bu raporda, Sultan II. Mehmed tarafından kiliseye verilen ayrıcalıklara riayet edilmesi istenmektedir. Söz konusu rapor, temel olarak, Babiâli'nin Bulgar sorununa müdahil olmamasını talep etmektedir. E. Misailidis de, Konstantinopolis'teki orta sınıf kesimlerin hareketlendirilmesi sürecinde rol oynar; keza etnik-milliyetçiliğin engellenmesi konusunda Yerel Sinod Meclisi'nin çalışmalarını, bu konuda kaleme aldığı bir rapor aracılığıyla hızlandırmak istemektedir. Raporu daha sonra, Patrik VI. Antimos'a sunmuştur. Bkz. *Neologos*, no. 1088 (14-26 Ağustos 1872) ve *Anatoli*, no. 1730 (28 Ağustos 1872). Aynı yılın ekim ayında, Patrik, kendisine, tüm loncaları dolaşarak, yıllık aidatlarını ödemelerini sağlamalarını emreder. Bkz. D. Stamatopoulos, *a.g.e.*, s. 469.
- 11 D. Stamatopoulos, "Jerontizm" yanlıları ile "Kiliseye ilişkin sorunların denetiminin kilise mensupları tarafından gerçekleştirilmesi" görüşünde olanlar için "kilise yanlısı" terimini kullanmaktadır. Bkz. D. Stamatopoulos, *a.g.e.*, s. 19-32.
- 12 *A.g.e.*, s. 20.
- 13 Bkz. Evangelia Balta, "Gerçi Rum isek de Rumca bilmeyiz. Triptik'in Kimlik Macerası: Vatan, Din ve Dil," *Türk Kültür İncelemeleri Dergisi* 8 (2003), s. 25-44.
- 14 Kyriaki Mamoni, "Σωματειακή οργάνωση του Ελληνισμού στη Μικρά Ασία, Α'" [Küçük Asya'da Helenizm'in Korporatif Örgütlenişi, I] *Εβδομηνθίου της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της*

- Ελλάδος* [Yunanistan Tarihi ve Etnolojisine dair Toplumsal Bülten] 26 (1983), s. 63-114. Aynı yazardan: "Σωματειακή οργάνωση του Ελληνισμού στη Μικρά Ασία, Β'. Σύλλογοι της Ιωνίας," [Küçük Asya'da Helenizm'in Korporatif Örgütlenişi, II. İyonya Dernekleri], *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος* [Yunanistan Tarihi ve Etnolojisine dair Toplumsal Bülten] 28 (1985), s. 57-166. Aynı yazardan: "Σωματειακή οργάνωση του Ελληνισμού στη Μικρά Ασία, Γ'. Σύλλογοι Καπαδοκίας και Πόντου" [Küçük Asya'da Helenizm'in Korporatif Örgütlenişi, III. Kapadokya ve Pont Kralığı Dernekleri], *Δελτίον Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* [Küçük Asya Çalışmaları Merkezi Bülteni] 6 (1986-1987), s. 155-225. Ayrıca bkz. Kyriaki Mamoni-Lida Istikouridou, "Σωματειακή οργάνωση του Ελληνισμού στη Μικρά Ασία, Δ'. Σύλλογοι Κιλικίας, Μυσίας και Παφλαγονίας. Προσθήκες στα Δημοσιεύματα Α', Β', Γ'. Επίλογος" [Küçük Asya'da Helenizm'in Korporatif Örgütlenişi, IV. Kilikya, Mysie ve Paflagonya Dernekleri. I, II ve III. sayıları ilaveleri, Sonuç], *Δελτίον Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* [Asya Çalışmaları Merkezi Bülteni] 14 (2004), s. 67-112.
- 15 M. Gedeon, *Αποσημειώματα ενός χρονογράφου, 1800-1913* [Bir Vakanüvisin Notları, 1800-1913], Atina 1932, s. 202.
- 16 Bkz. *Konstantinoupolis* adlı gazete, no. 741 (31 Aralık 1869).
- 17 Kyriaki Mamoni, "Ο πατριάρχης Γρηγόριος ΣΤ' και η καραμανλίδικη μετάφραση της *Ορθόδοξης Διδασκαλίας* του Πλάτωνος Μόσχας από τον Παΐσιο Καισαρείας" [Patrik VI. Gregoire ve Platon Moshas'ın *Ortodoks Eğitimi* adlı eserinin, Kaisareia Metropoliti Paisios tarafından çevrilmesi], *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* [Küçük Asya Çalışmaları Merkezi Bülteni] 7 (1988-1989), s. 129-140.
- 18 Efstathios Kleonoulos hakkında daha fazla bilgi için bkz. A. Levidis, *Ιστορικών δοκίμιον διηρημένον εις τόμους τέσσαρις και περιέχον την θρησκευτικήν και πολιτικήν ιστορίαν, την χωρογραφίαν και αρχαιολογίαν της Καππαδοκίας* [Kilise ve Siyaset tarihine dair dört ciltlik Tarihsel Deneme, ülkenin betimlenmesi ve Kapadokya arkeolojisi], cilt I, *Εκκλησιαστική Ιστορία* [Kilise Tarihi], Atina, 1885, s. 215-227 ve M. Gedeon, *Αποσημειώματα*, a.g.e., s. 82-85. Bu konuda, ayrıca bkz. P. Matalas, a.g.e., s. 214-223 ve D. Stamatopoulos, a.g.e., s. 465, not 19.
- 19 *Ο Βουλγαρισμός προ του Ιστορικού, του Εθνοπολιτικού και του Εκκλησιαστικού βήματος*, [Tarihin, Milli Siyasetin ve Kilisenin mahkemesi karşısında Bulgarlık] Konstantinoupolis, 1864. Kendisi, ayrıca, şu eserin de yazarıdır: *Επιστολμαίον Υπόμνημα της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας προς τα λοιπὰς ορθοδόξους αυτοκεφάλους αγίας Εκκλησίας περί της κατά τα έτη 1868-1870 πορείας του κατά Βουλγάρους εκκλησιαστικού ζητήματος* [İsa'nın Büyük Kilisesi'nden, bizim Kutsal Kilisemizdeki diğer Ortodoks otosefali üyelere gönderilmiş, Kilise ile ilgili olarak Bulgarlarla 1868-1870 yılları arasında yaşanan soruna ilişkin izlenen yöntemi konu alan mektuplardan oluşan hatırat], Konstantinoupolis, 1870. Bu konuda, ayrıca bkz. M. Gedeon, *Έγγραφα Πατριαρχικά και Συνοδικά περί του Βουλγαρικού ζητήματος, 1852 - 1873* [Bulgar sorununa ilişkin olarak Patrikhane ve Kutsal Meclisler tarafından derlenen belgeler, 1852-1873], Konstantinoupolis, 1908, s. 276-298.
- 20 *Ο Βουλγαρισμός*, *op. cit.*, s.122-123.
- 21 Kendisi daha önce iki kez patriklik görevinde bulunmuştur: İlki 1845-1848 yılları, ikincisi ise 1853-1855 yılları arasında. Bkz. B. N. Stavridis, *Οι Οικουμενικοί Πατριάρχαι, 1860-σήμερον* [1860 yılından günümüze Ekümenik Patrikler], Selanik, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, [Makedonya Çalışmaları Topluluğu] 1977, s. 198-207.

- 22 *Δημαίτητος* [*dimaítitos*] kelimesi, M. Gedeon tarafından kullanılmıştır. Bkz. M. Gedeon, *Αποσημειώματα*, a.g.e., s. 83.
- 23 Bkz. *Τα κατά την μνημόσυνον τελετήν της αδελφότητος Ξηροκρήνης επί τω θανάτω του αουδίου Μητρο. Κασαρείας Ευσταθίου Κλεοβούλου* [Ardında çok güzel anılar bırakan Metropolit Efstatios Kleovoulos'un ölümünün üzerine, Ksirokrini Kardeşliği Derneği tarafından düzenlenen anma törenine dair], Konstantinopolis, 1876, s. 33. Cenaze töreninde konuşmak üzere söz alanların arasında, *Mikra Asia* gazetesinden Ev. Misailidis'in de bulunması, Efstatios Kleovoulos'u ne kadar derinden önemseydiğinin bir göstergesidir.
- 24 Bkz. Evangelia Balta, *Karamanlidika, Nouvelles additions et compléments. I*, Atina, Küçük Asya Çalışmaları Merkezi, 1997, no. 36.
- 25 Bkz. *Neologos* isimli gazete, no. 1375 (11/23 Ağustos 1873).
- 26 Bkz. *Konstantinoupolis* isimli gazete, no. 1387 (30 Temmuz 1873).
- 27 M. Gedeon, Polihronidis'in, 1874 ağustosunda, *Mikra Asia*'nin idaresini üstlendiğini, ama neredeyse derhal bu görevinden ayrıldığını aktarır. Bkz. M. Gedeon, *Αποσημειώματα*, op. cit., s. 27-28. *Μικρά Ασία, Εφημερίς του Λαού* [*Mikra Asia, Halkın Gazetesi*] hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. P. Christopoulos, *Εφημερίδες αποκειμενες στη Βιβλιοθήκη της Βουλής (1789-1970). Περιγραφικός κατάλογος* [Meclis Kütüphanesi'ne ait gazeteler (1789-1970), Açıklayıcı Katalog], Atina 1993, s. 231 ve S. Tarinas, *Ο Ελληνικός Τύπος της Πόλης, Α' Μέρος - Εφημερίδες* [Istanbul Rum Basını, İlk bölüm - Gazeteler [Istanbul], İho yayınları, s. 88-89.
- 28 Misailidis tarafından, *Neologos* gazetesinde 19 Ağustos 1875 tarihinde yayınlanan suçlamaya bakılırsa, Panayiotis Gogos'dan söz edilmektedir. Bkz. S. Tatinas, a.g.e., s. 89.
- 29 M. Gedeon, *Αποσημειώματα*, op. cit., s. 12-13, M. Gedeon ve E. Thomas, *Anatoli* gazetesinin redaktörleriydi. Gazetenin sahibi ise, E. Misailidis idi. Bu gazete hakkında daha fazla bilgi için bkz. P. Christopoulos, a.g.e., s. 31 ve S. Tarinas ; a.g.e. s. 34-35. Eleftherios Thomas, ayrıca şu çalışmayı da gerçekleştirmiştir: *Οι Φαναριώται Ιστορική πραγματεία. Συνέταξεν Ελευθέριος Θωμά*, [Fenerli Rumlar. Tarihi Antlaşma. Eleftherios Thomas tarafından kaleme alınmıştır], Konstantinopolis 1878 (Bkz. Iliou-Polemí, no. *1878.474). Söz konusu olan, İstanbul'un fethinin ardından gelen ilk senelerden itibaren Fenerli Rumların eylemlerine ve Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki rolleri ve verdikleri hizmetlere dair 44 sayfalık bir çalışmadır. Eser, Aleksandros Mourouzis'in eline geçen ve sultan tarafından verilmiş iki fermanın Rumca tercümelerini içermektedir. Çalışma, Georgios Zarifis'e ithaf edilmiştir. İstanbul'daki Başbakanlık arşivlerindeki Osmanlıca belgelerde, Maarif-i Nezaret'e ait bir hizmet belgesine eriştim. Söz konusu belge, E. Misailidis'in, Fenerli *Rumlar* isimli kitabı basma izni talebine yanıt veriyor. Belge, izlenecek usul konusunda kendisini bilgilendiriyor. Bkz. BOA, MF. MKT 31/167 (22 Şaban 1292 /23 Eylül 1875). Belge, çalışmanın EK Bölümünde yayınlanmıştır. Kitap, nihayetinde, üç sene sonra, ne matbaanın ismi ne de Maarif-i Nezaret'in izni doğrultusunda basıldığına dair küçük bir ibare olmaksızın, yayınlanmıştır. Bunun şöyle bir anlamı olabilir: İzin, ne kadar çok istenmiş olsa da, alınmamıştır ve kitap gizlice basılmıştır. 1874 yılında, Eleftherios Thomas, Konstantinopolis'teki yapılar üzerine bir dizi araştırmaya başlamak istemiştir. Ve araştırmasına şu ismi vermeyi düşünmüştür: "Αρχαιολογία Κωνσταντινουπόλεως" [Konstantinopolis Arkeolojisi]. İlk sayı, Hipodrom Meydanı'ndaki Dikilitaş'a ayrılmıştır. (*Ο εν τω Ιπποδρομώ οβελίσκος*, υπό Ελευθερίου Θωμά, τεύχος Α'. Εν Κωνσταντινουπόλει 1874), [Hipodrom meydanındaki Dikilitaş,

- 22 *Δημαίτητος* [*dimaítitos*] kelimesi, M. Gedeon tarafından kullanılmıştır. Bkz. M. Gedeon, *Αποσημειώματα*, a.g.e., s. 83.
- 23 Bkz. *Τα κατά την μνημόσυνον τελετήν της αδελφότητος Ξηροκρήνης επί τω θανάτω του αουδίου Μητρο. Κασαρείας Ευσταθίου Κλεοβούλου* [Ardında çok güzel anılar bırakan Metropolit Efstatios Kleovoulos'un ölümünün üzerine, Ksirokrini Kardeşliği Derneği tarafından düzenlenen anma törenine dair], Konstantinopolis, 1876, s. 33. Cenaze töreninde konuşmak üzere söz alanların arasında, *Mikra Asia* gazetesinden Ev. Misailidis'in de bulunması, Efstatios Kleovoulos'u ne kadar derinden önemseydiğinin bir göstergesidir.
- 24 Bkz. Evangelia Balta, *Karamanlidika, Nouvelles additions et compléments. I*, Atina, Küçük Asya Çalışmaları Merkezi, 1997, no. 36.
- 25 Bkz. *Neologos* isimli gazete, no. 1375 (11/23 Ağustos 1873).
- 26 Bkz. *Konstantinoupolis* isimli gazete, no. 1387 (30 Temmuz 1873).
- 27 M. Gedeon, Polihronidis'in, 1874 ağustosunda, *Mikra Asia*'nin idaresini üstlendiğini, ama neredeyse derhal bu görevinden ayrıldığını aktarır. Bkz. M. Gedeon, *Αποσημειώματα*, op. cit., s. 27-28. *Μικρά Ασία, Εφημερίς του Λαού* [*Mikra Asia, Halkın Gazetesi*] hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. P. Christopoulos, *Εφημερίδες αποκειμενες στη Βιβλιοθήκη της Βουλής (1789-1970). Περιγραφικός κατάλογος* [Meclis Kütüphanesi'ne ait gazeteler (1789-1970), Açıklayıcı Katalog], Atina 1993, s. 231 ve S. Tarinas, *Ο Ελληνικός Τύπος της Πόλης, Α' Μέρος - Εφημερίδες* [Istanbul Rum Basını, İlk bölüm - Gazeteler [Istanbul], İho yayınları, s. 88-89.
- 28 Misailidis tarafından, *Neologos* gazetesinde 19 Ağustos 1875 tarihinde yayınlanan suçlamaya bakılırsa, Panayiotis Gogos'dan söz edilmektedir. Bkz. S. Tatinas, a.g.e., s. 89.
- 29 M. Gedeon, *Αποσημειώματα*, op. cit., s. 12-13, M. Gedeon ve E. Thomas, *Anatoli* gazetesinin redaktörleriydi. Gazetenin sahibi ise, E. Misailidis idi. Bu gazete hakkında daha fazla bilgi için bkz. P. Christopoulos, a.g.e., s. 31 ve S. Tarinas ; a.g.e. s. 34-35. Eleftherios Thomas, ayrıca şu çalışmayı da gerçekleştirmiştir: *Οι Φαναριώται Ιστορική πραγματεία. Συνέταξεν Ελευθέριος Θωμά*, [Fenerli Rumlar. Tarihi Antlaşma. Eleftherios Thomas tarafından kaleme alınmıştır], Konstantinopolis 1878 (Bkz. Iliou-Polemí, no. *1878.474). Söz konusu olan, İstanbul'un fethinin ardından gelen ilk senelerden itibaren Fenerli Rumların eylemlerine ve Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki rolleri ve verdikleri hizmetlere dair 44 sayfalık bir çalışmadır. Eser, Aleksandros Mourouzis'in eline geçen ve sultan tarafından verilmiş iki fermanın Rumca tercümelerini içermektedir. Çalışma, Georgios Zarifis'e ithaf edilmiştir. İstanbul'daki Başbakanlık arşivlerindeki Osmanlıca belgelerde, Maarif-i Nezaret'e ait bir hizmet belgesine eriştim. Söz konusu belge, E. Misailidis'in, Fenerli *Rumlar* isimli kitabı basma izni talebine yanıt veriyor. Belge, izlenecek usul konusunda kendisini bilgilendiriyor. Bkz. BOA, MF. MKT 31/167 (22 Şaban 1292 /23 Eylül 1875). Belge, çalışmanın EK Bölümünde yayınlanmıştır. Kitap, nihayetinde, üç sene sonra, ne matbaanın ismi ne de Maarif-i Nezaret'in izni doğrultusunda basıldığına dair küçük bir ibare olmaksızın, yayınlanmıştır. Bunun şöyle bir anlamı olabilir: İzin, ne kadar çok istenmiş olsa da, alınmamıştır ve kitap gizlice basılmıştır. 1874 yılında, Eleftherios Thomas, Konstantinopolis'teki yapılar üzerine bir dizi araştırmaya başlamak istemiştir. Ve araştırmasına şu ismi vermeyi düşünmüştür: "Αρχαιολογία Κωνσταντινουπόλεως" [Konstantinopolis Arkeolojisi]. İlk sayı, Hipodrom Meydanı'ndaki Dikilitaş'a ayrılmıştır. (*Ο εν τω Ιπποδρομώ οβελίσκος*, υπό Ελευθερίου Θωμά, τεύχος Α'. Εν Κωνσταντινουπόλει 1874), [Hipodrom meydanındaki Dikilitaş,

Eleftherios Thomas, sayı 1, Konstantinopolis, 1874] (bkz. Iliou-Polemi, no. *1874.71). Şu ana değin, Yunan Kütüphanesinde bu serinin başka herhangi bir sayısının herhangi bir izine dahi erişmemiz olanaklı olmamıştır. 1876 yılında, Eleftherios Thomas, *Oi en Parisiouis Ellhniotai kai o Brouné dé Prél* [Brunet de Presle] υπό Ελευθερίου Θωμά. Μετατύπωσις Πανόπισ. Εν Σύρω 1876 [Paris'teki Helenistler ve Brunet de Presle, *Eleftherios Thomas*. Yeniden basım Panopis, Syros-Yunanistan 1876] isiminde bir eser yayınladı. (Bkz. Iliou-Polemi, no. *1876.492) ve İmparatoriçe Evdokia'nın *Hestia* dergisinde yayınlanmış bibliyografyası (cilt. 2, no. 28, s. 435-438). 1877 yılında, Thomas, *Akathistos Hymnos* (Bkz. *Zakynthos Anthón* [Closier de Zante] cilt. 2 no. 21 (1877), s. 295-299) üzerine bir çalışma yayınladı. 1878 yılında, yani Fenerli Rumlar üzerine araştırmasının basıldığı sene, aynı zamanda ana başlığı *Bυζαντινόν πανόραμα* [Bizans Panoraması] olan bir derginin basımına başlanacağını da haber verir. Üç sayfadan oluşan bu anons, 14 Mart 1878 tarihli Yunan Meclisi Kütüphanesi'nin bir baskısına ilişik olarak verilmiştir ve başlığı şu şekildedir: *Βυζαντινόν πανόραμα: σύγγραμμα περιοδικόν εκδιδόμενον κατά δεκαπενθήμερον υπό Ελευθερίου Θωμά τη συμπράξει διατριπών λογίων, εν Κωνσταντινουπόλει, 1878*: [Bizans Panoraması: Eleftherios Thomas tarafından, saygın bilim adamları işbirliğinde, iki haftada bir yayınlanacak düzenli araştırma, Konstantinopolis, 1878]. Editörün ismi belirtilmemiştir; sadece, abone olmak isteyenler için bir yazışma adresi verilmiştir: Galata, Pemptopazaro, no. 10 Ömer Sokağı. Bu yeni derginin yayınlanacağına dair verdiği haberde kullandığı sözcükler oldukça simgeseldir: *"Günümüz koşullarında, bir derginin yayınlanacağına dair verilen haber, oldukça gereksiz görülebilir ve kanımca, birçoğunuz beni kutlayacağınız yerde, daha şimdiden erken taziye düleklerinizi sunacaksınız. Çünkü çabalarım yine başarısızlıkla sonuçlanacak. Ama bu tür düşünceler karşısında hiçbir zaman yılmıyım; ortaya bir zar attım ve işimi şansa bırakıyorum. Tek güvencem, çok büyük gayretler eşliğinde aktarılan edebiyat kültürünün gereğini artık kavramış olan kamuoyunun desteğini kazanmamdır..."* Derginin ilk sayısının 15 Nisan [1878] günü çıkacağını belirtmektedir. Derginin sonunda gerçekten yayınlanıp yayınlanmadığını bilemiyoruz. Gerçekleştirdiğimiz araştırmada, dergiye dair herhangi bir sayıya rastlayamadık. Büyük olasılıkla, basım aşamasına geçmeden, sadece duyuru düzeyinde kalmış olabilir.

- 30 M. Gedeon, *Μνεία των προ εμού, 1800-1863-1913* [Benden önce gerçekleşen şeylerin anımsanması], Atina 1936, s. 224-225.
- 31 Çalışmanın Ek bölümünde yayınlanan BOA, MF. MKT 31/126 (1292 § 16) ve MF. MKT 33/51 (1292 Z 21) bu belgeler, E. Misailidis'in, Konstantinopolis'teki Zaptiye Nezareti'ne, oğulları Teagenis ve Hristos tarafından idare edilmek üzere, Galata'da ikinci bir basımevi açma izni istediğini ortaya çıkarmaktadır. Talebi, Babıâli'ye iletilmiştir. Babıâli'den bu konuda, bir fikir alınması gerekmektedir, çünkü matbaa nizamnamesi, bir matbaa sahibinin ikinci bir matbaa açabilme durumunu açıkça belirtmemektedir.
- 32 Bkz. 57 sayılı notta sözü edilen Karamanlca metin (yayınlandığı gazetenin ismi ise: *ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ γιά νη Ασία Σαγήρ* [*Mikra Asia yani Asya-i Sağır*] idi). Buna ilaveten, 1875 yılında, Misailidis, Rumca yayınlanan *Mikra Asia*'nın direktörü P. Gogos'u, "*Mikra Asia ve Asya-i Suğra'nın çıkarlarını zedelemek ve ağır bir şekilde zarar vermek*"le suçlamaktadır. Bkz. *Neologos* isimli gazete (19 Ağustos 1875).
- 33 D. Stamatorouloş, bu düşüncelerini Gedeon'un ifadelerine dayandırmaktadır. "Ανατολή / Μικρά Ασία, γιά νη / δηλαδή / Ανατολή" [Anadolu / *Mikra Asia yani Anatoli*], Loukia Droulia ve Gioula

- Koutsorapanou (ed.), *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού τύπου, 1784-1974, Εφημερίδες, περιοδικά, δημοσιογραφία, εκδόσεις* [Helenik Basın Ansiklopedisi, 1784-1974, Gazeteler, Dergiler, Gazeteciler, Editörler], cilt: 1, Atina, 2008, s. 204-205.
- 34 Bkz. *Προσφυγικός Κόσμος* isimli gazete [Mültecilerin Dünyası] (no. 2682, 7 Ağustos 1982). P. Misailidis, eserinde, söz konusu gazetelerin (*Anatoli* gazetesinin Karamanlıca ve Rumca nüshaları), Girit'te yeni kurulan Herakleion Halk Kütüphanesi'ne bedelsiz olarak gönderildiğinden söz etmektedir. Aynı şekilde, İstanbul'da yayınlanan Rumca gazeteler de (*Pharos tou Vosporou, Neologos, Konstantinoupolis, Anatolikos Astir, Theatis* ve *Typos*), büyük olasılıkla, D. Vikelas'ın gayretleri sayesinde, bu şekilde ücretsiz gönderilmekteydi. Bununla birlikte, Vikelaia Kütüphanesi'nde bu gazetelere ilişkin en ufak bir ize dahi rastlanmamaktadır.
- 35 *Byzantis* isimli gazetenin, 684 numaralı sayısında (9 Ağustos 1873), *Tourkia* gazetesine ilişkin şu bilgiye rastlanmaktadır: "Tourkia gazetesinin, 182 numaralı sayısında yayınladığı "Elmina'da İngiltere" başlıklı baş makalenin, İngiltere Kraliçesi'nin hükümetine kötü imalarda bulunduğuna karar verilmiştir. İmparatorluk hükümeti gibi, Babıâli'nin müttefikleri ve dost güçlerine karşı böylesi imalar ve ifadelerin, İngiltere'yi etkilemeyeceği düşünülmüştür. Gazete sorumlusu Sayın Redaktör, benzeri bir durumun yeniden ortaya çıkması durumunda, yasa gereği öngörülen cezalarla karşılaşacağı konusunda önceden uyarılmıştır. Söz konusu kınama, ilk kez, Tourkia gazetesinin sorumlu redaktörü Bay Vordeanos'a karşı gerçekleştirilmiştir. Bab-ı Ali, 7/19 Ağustos 1873. Basın Direktörü NUZHET."
- 36 Bibliyografyaya göre, Mikayel Ekserdjian'a ait *Seda-i Hakikat* isimli gazete, 1870 yılından, yasaklandığı 1873 yılına dek yayınlanmış. Bkz. Hasmik Stepanyan, *Ermeni Harfi Türkçe Kitaplar ve Süreli Yayınlar Bibliyografyası (1727-1968)*, Turkuaz Yayınları, 2005, s. 570-571. Başvurduğum Rumca gazetelerde, *Seda-i Hakikat* isimli gazeteyle getirilen yayın yasağına dair herhangi bir referansa rastlamadım.
- 37 "Sen Sinod Meclisi Belgesi" (Συνεδιακόσ Όροσ), 1872 yılında Yerel Sinod Meclisi tarafından oluşturulan ve Bulgarların *phyletizm*'inin kınandığı, Bulgar Eksarhanesinin "uzlaşılabilir," partizanlarının ise "ayrılıkçı" olarak nitelendirildiği bir belgedir.
- 38 P. Misailidis'e göre, *Şark* [Anadolu] adlı gazetenin İzmir'de yayınlanması, *Anatoli* gazetesinin tarihesinin ilk ayağını oluşturur. *Şark* hakkında daha fazla bilgi için bkz. Evangelia Balta, "Karamanlı Press (Smyrna 1845 - Athens 1926)," *Izzet Gündoğdu Kayaoğlu Hatıra Kitabı Makaleler*, Oktay Belli, Yücel Dağlı, M. Sinan Genim (ed.), Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul 2005, s. 32.
- 39 Iordanis Pampoukis'in, Küçük Asya Çalışmaları Merkezi'nde (KMS, Atina) bulunan koleksiyonundan edinilen mikrofilmlerin fotokopileri, aşağıdaki seneleri kapsamaktadır:
 1851 (no. 29-49)
 1852 (no. 59-84, 87, 90, 92-95, 97-98)
 1853 (no. 99-104, 106-149)
 1854 (no. 151-176, 179-193, 195-201)
 1855 (no. 203-253)
 1856 (no. 254-259, 261-265, 267, 269, 271-275, 277, 279-306)
 1857 (no. 307-316, 318-321, 323-324, 335-338, 340-342, 344-351, 353-354, 356-357)
 1862 (no. 571, 572-603)
 1863 (no. 604-610, 611-613, 614-617, 619-676)

1866 (no. 1001-1039)

1867 (no. 1040-1072)

- 1995 yılında, İstanbul'daki Doğu Enstitüsü'nde (Orient-Institut), *Anatoli* gazetesinin 5 cildi bulunmuştur. Söz konusu ciltler, 1888, 1890, 1892-1894 yıllarını kapsamaktadır. 2008 yılında, Ankara Milli Kütüphane'de, üçüncü sınıf öğrencim Elif Bayraktar sayesinde, 1891-1899 yılları arasındaki sayılar da ortaya çıkarılmıştır. Bu nüshaların numaralandırılmış nüshaları, KMS Kütüphanesi'nde saklanmaktadır. Koleksiyoncu S. Tarinas, 1912 yılına ait bazı sayıların nüshalarının kendisinde bulunduğunu belirtmektedir. Bkz. S. Tarinas, *Ο ελληνικός τύπος της Πόλης, Α' Μέρος. Εφημερίδες*, [İstanbul], [İstanbul Rum Basını, İlk Bölüm. Gazeteler], İho Yayınları, 2007, s. 142. *Anatoli* gazetesinin diğer ciltlerini ortaya çıkarmak için araştırmalarımı sürdürmekteyim. 1870-1890 yılları arasında ait ciltler, henüz bulunamadı. *Anatoli* gazetesi üzerine şu ana kadar yapılmış en iyi bibliyografya çalışması, P. Misailidis'e aittir. 1982 yılı Temmuz-Kasım ayları arasında *Προσφυγικός Κόσμος* [Mültecilerin Dünyası] adlı gazetede, birçok bölümü yayınlanmış ve derleme nüshaları broşür halinde elden ele dolaşmıştır: P. Misailidis, *Ιστορικές σελίδες του περασμένου αιώνα. Ανατολή* [Geçen yüzyılın Tarih Sayfaları. Anadolu] [Atina] tarihsiz. A. Antonopoulos, atıfta bulunduğu bilgileri, söz konusu broşürden alıntılanmaktadır. A. Antonopoulos, *a.g.e.*, s. 29-31.
- 40 76/2 Koleksiyon Albümü'nde, *Anatoli* gazetesinin Rumca bir nüshası bulunmaktadır [(16.12.1865), no. 49] ve okurları, ofisi Galata'da bulunan günlük bir gazete olduğu ve her nüshanın "20 para"ya satıldığı konularında bilgilendirmektedir. Gazetenin basımının askıya alınması konusunda bkz. M. Gedeon, *Αποσημείωματα*, *a.g.e.*, s.11-12.
- 41 19. yüzyıl Helenik bibliyografyanın elektronik kataloğunda, (Philippos Iliu'nun eserinin incelendiği atölye çalışması) (http://www.benaki.gr/bibliology/search_simple.asp) hem edebi hem de pedagojik eserlerin nüshaları derlenmiştir. Gazetecilik yaşantısına dair anılar için bkz. Samartzidis, bkz. M. Gedeon, *Αποσημείωματα*, *a.g.e.*, s. 37-38.
- 42 D. Stamatopoulos, *a.g.e.*, s. 449. Ayrıca, Sophronios'un mektubunun yayınlandığı gazete için bkz. *Anatolikos Astir* isimli gazete, no. 322 (3 Ocak 1866/16 Şaban 1282).
- 43 Bu başlık altında herhangi bir Rumca gazeteyle rastlanmamıştır. Bu durum, beni şöyle bir varsayma yöneltmektedir: Belki de, söz konusu gazete Bulgarca basılmıştır. *Neologos* gazetesinin 1394 sayılı (4/16 Eylül 1873) nüshasında, Bulgarca gazetelerden *Anatolikos Tachydromos* ve *Anatolikos Chronos*'a göndermede bulunmaktadır. O dönemde İstanbul'da yayınlanan Bulgarca gazeteler arasında bir araştırma yapılarak, *Anatoli* gazetesine ilişkin olayların aydınlatılacağı ve Bulgar sorununun çözümüne dair olası ittifaklar hakkında ek bilgiler temin edileceği şüphe götürmez. Bununla birlikte, M.Gedeon, *Viek* gazetesinde Markos Balabanov ile işbirliği yaptığına dair bilgi vermektedir.
- 44 Maliye Komisyonu'nun emri doğrultusunda, Sarantis Archigenis isimli hekim, patriklik görevinden uzaklaşması için Antimos'a verilecek mali destekleri toplamaktaydı. D. Nikolaidis'in, bu konuya dair, 1/13 Ağustos 1873 tarihinde yayınlanmış *Konstantinoupolis* isimli gazetenin, yasaklanmadan önceki son sayısında yaptığı yorumlar ise oldukça iğneleyicidir. Sarantis Archigenis bir ay sonra ölür. Bkz. *Byzantis*, no. 698 (13 Eylül 1873).
- 45 Bkz. *Konstantinoupolis* isimli gazete, no. 1378 (11 Temmuz 1873, Çarşamba).
- 46 *Konstantinoupolis* gazetesinin, Meclis Kütüphanesi'ndeki derlemesinde, söz konusu ek belge bulunmamaktadır. Patrike karşı yürütülen muhalefetten edinilen bilgiler doğrultusunda, *Anatoli* ga-

- zetesi, 27 Temmuz 1873 tarihli sayısında "Bulgar Kilisesi'nin ayrılma sürecinin iptali ve Bulgar Eksarhhanesi'yle uzlaş" isimli bir makale yayınlar.
- 47 Bkz. *Neologos* isimli gazetesinin 1365 sayılı baskısı (30/11 Ağustos 1873).
- 48 Bkz. *Byzantis* isimli gazetesinin 680 sayılı baskısı (30/11 Ağustos 1873).
- 49 Bkz. D. Stamatopoulos, *a.g.e.*, s. 345.
- 50 Bkz. *Byzantis* isimli gazetesinin 699 sayılı baskısı (17 Eylül 1873).
- 51 Bkz. *Konstantinoupolis* gazetesinin son sayısı (1/13 Ağustos 1873). Bu sayıda, gazetesinin basımına son verileceğine dair haber verilmektedir. Çünkü Matbuat Müdürü Nüzhet Bey'in tavrına göre "dost Rusya"yı küçük düşürmüştür. Keza, gazetesinin müdürü, D. Nikolaidis, Rusya tarafından, Kudüs Patrik'i Cyrille II'nin aforoz edilmesinin ardından, Besarabya'daki Kutsal Kabir topraklarına Kasım 1872'de el konduğunu ihbar etmiştir. Bu konuda bkz. D. Stamatopoulos, *a.g.e.*, s. 346. Mayıs, haziran ve temmuz ayları boyunca, *Konstantinoupolis* gazetesinin, Pan-Slavizm karşıtı makaleler yayınladığını da belirtmekte yarar var.
- 52 *Byzantis* isimli gazetesinin bu dönem yayımlanan makalelerine atfen.
- 53 Bkz. *Neologos* isimli gazetesinin 1394 sayılı baskısı (4/16 Eylül 1873).
- 55 Bkz. *Byzantis* isimli gazetesinin 696 sayılı baskısı (10 Eylül 1873) ve 698 sayılı baskısı (13 Eylül 1873).
- 56 Bkz. *Byzantis* isimli gazetesinin 695 sayılı baskısı (6 Eylül 1873).
- 57 Bkz. *Byzantis* isimli gazetesinin 698 sayılı baskısından alıntı (13 Eylül 1873).
- 58 Burada, Türkçe olarak tam karşılığını aktarıyorum:
"Bir Aylık Muayene: Hususât-ı milliyemizin tedbirsizlikle idaresinden dolayı teneffüz iden bedhâh ruzigârden naşi Patrikhanemizde oynanılması caiz olmayan "Opera" hakkında ref-i sadâ itmekliği faraiz-i zimmet add iderek, asr-ı atikde Cezuitlerin [= Cizvitlerin] meclis-i diniyelerinin hükm-ü karakuşu [= hüküm-i Karakuşil] tarzı şu Patrikhanemizin aleyhümüzde virmiş olduğu ilâm bir mahî tecavüz eyledi, bizlerin ise efkâr-ı umumiyei tenvir itmekden başka bir maksadımız yok idi.
Her ne hal ise şimdilik bunları ber tarâf iderek, Varuh tarzı bir mahdan müteceviz uykudan sonra yine gazetacılık farâizinin âfâkına rucu' ideriz. Bu sırada gerek Milletce gerek Ekklesiace hususlarımızda ve gerek Düvel-i Garbiyenin Politikasında azim tebeddülât görürüz. İşte bu babde erbâb-ı mutalâamızın ezhânını tenvir itmek, ve tebeddülât-ı malûmenin ahvâl-i sahihasını anlatmak üzere bu günden bir ay zarfında âfâk-ı Politikade tekevvün iden ahvalin muayenesine devam ideceğiz.
Ancak buna teşebbüs itmezden evvel derece-i ulyâde bulunan teşekkürât-ı âcizanemizi Saltanat-ı seniyyeye izhâr ve ibrâz itmeğe mefrûruz [=mefrûz], zira Gazetacılığî zir-i destinde ârâmsâz olan akvâm-ı şarkiyeyi selamet limanına irişdirici bir fener add itmekle, ve bu babde al-ed devam otuz seneden beru bezl itmekte olduğumuz zahmet ve mihnetlerimizi tasdik buyurmakle, yine Gazetamızın MIKRASIA yani Asya-ı Sağır unvanı ile devamına musaade buyurdılar; ve bizim dahi bundan böyle de şimdîyedeyin devam ittiğimiz taallimatden dūr olmayacağımız misillu, Gazetamızın dostlarının ve hamilerinin dahi böyle hüsn-ü teveccuhlarını dirîğ buyurmayacaklarına kavien ümid ideriz. Gelelim şimdî muayene-ı Politikanın vassfına."
- 59 Bu sorunu bu şekilde isimlendiren de bizzat konseyin direktörüdür.
- 60 Bulgar sorununu, "Yunan-Bulgar" sorunu şeklinde nitelendirmek, -belki de ilave bir nedenden dolayı- oldukça anlamlıdır. Çünkü Makedonya ve Trakya'nın denetimi için Yunanlıların ve Bulgarların arasındaki siyasi ve askeri çekişmeden yararlanmak, giderek daha belirgin bir tercih halini almaktaydı.

- 61 Karamanlca metnin bütününi aktarmanın faydalı olacağına kanaat getirdim (bkz. Ek); keza söz konusu metin, bu kritik süreçlerde İstanbul'daki Türkçe konuşan topluluğun görüşlerine dair bir kaynak teşkil etmektedir. Bu vesileyle, dostlarım Sabri Koz, Veli Aydın, Sinan Kunalp ve Dimitris Pahtitis'e teşekkür etmeyi borç bilirim. Kendileri, bu metnin anlamının çözülmesinde bana oldukça yardımcı olmuşlardır.
- 62 Sophronios'a atıfta bulunmanın, keyfi olduğuna inanıyorum. Böylelikle, patrik aleyhine yapılan eleştirel yaklaşımlar nedeniyle 1865 yılında yayına son verilen Rumca *Anatoli gazetesi* anımsanmak istenmiştir. Bkz. Not: 42.
- 63 Karamanlca metinde, makalenin yazarının, topluluk içi ilişkiler karşısındaki hoşnutsuzluğu, aşırı canlı bir şekilde aktarılmıştır.
- 64 M. Gedeon, *Αποσημειώματα*, a.g.e., s. 30-31, 45. Bulgar Kilisesi'nin ayrılmasına dair görüşleri, yazı belli olmayan şekilde yayınlanmış bir eserde ortaya konmaktadır: *Μία σελίς εκ της ιστορίας της συγγρόνου εκκλησίας. Σκέψεις ενός ορθοδόξου* [Çağdaş Kilisenin tarihinden bir sayfa. Bir Ortodoks'un izlenimleri], Atina 1874. Ayrıca bkz. D. Stamatopoulos'un araştırması, "Ο Μ. Γεδεών και η επαναδιοργάνωση του οικουμενιστικού μοντέλου" [M. Gedeon ve Ekümenik modelin yeniden düzenlenmesi], bulunduğu cilt: *Τα άφθονα σχήματα του παρελθόντος: μνήμη Άλκη Αγγελού. Ζητήσεις της πολιτισμικής ιστορίας και της θεωρίας της λογοτεχνίας* [Geçmişe dair birçok şekiller: Alkis Angelou'nun Anısına. Kültürel tarih ve Edebiyat Teorisi üzerine Sorgulamalar], *Ορακτικά Γ' Επιστημονικής Συνάντησης* [X. Bilimsel Buluşmalar Bildirisi], 3-6 Ekim 2002, s. 377-387.
- 65 Bkz. Daha önce, yeni gazetenin isminin altında "ulusal" ibaresinin kullanılmasına dair söylenenler.

EKLER

MF. MKT 31/167
(22 Ş 1292 / 23.9.1875)

Muvakkat Ruhsatname

Evalinoz Misailidi kadim Fenerlilerin ahvaline dair tertib eylediği Fanariyot nâm kitabın tab'ını istid'a eylediğinden kâr ve zararı tarafına âid olmak ve matbu'undan iki nüshasını maarife vermek ve kangı fenne müteallik olduğu levhasının bâlâsına ve tab' olunacak matbaanın isim ve mahal-li ve tâbi'inin ismi ve ma'arife ruhsatıyla basıldığı ve tarih-i tab'ı nüsha-i matbu'asının üstüne basılmak ve ba'de't-tab' neşr olunmazdan evvel matbû' iki nüshasının ziri tahtım ve tekrar Meclis-i Ma'arife irae ve takdim ile nazar-ı teftişten geçirilip ber vech-i meşruh basıldığı ve bir gûne ilave de vuku' bulmadığı anlaşıldıktan ve iki nüshadan bir nüshası meclisin mühürüyle tasdik ile merkûme verildikten sonra neşri için başkaca ruhsat almak şartıyla yalnız tab'ı zımında iş bu muvakkat ruhsat i'tâ kılındı.

Fi 12 S sene 92
Fi 10 Eylül 91
İşaret olundu

عبدالله بن محمد

اسمیت
بودن او غلبت

الله
الذی
بدرستی
موسی
ادخلی
بیارنی
وفریق
لا
تمت
از
هر
لرک
بجای
اورده
خط
فرست
مفی
بر
طبع
کس
دی

ای
صی
صفری
دقیقاً
سیا
نام
خر
زر
صاحب
اصیاری
اطهر
ار
تکون
سیا
بیره
نم
کن
نم
اض
ایل

ع
ض
نفا
ارسال
صحب
والای
اصیاری
قلندی
اصول
و
تسا
توفیقاً

اع
اظ
م
ع
نفا
ارسال
صحب
والای
اصیاری
قلندی
اصول
و
تسا
توفیقاً

ای
صی
صفری
دقیقاً
سیا
نام
خر
زر
صاحب
اصیاری
اطهر
ار
تکون
سیا
بیره
نم
کن
نم
اض
ایل

ان
ن
ن

عبدالله بن محمد

اصغر

الذرة من صنف اخلاص تبارنا و فرستو لا قمته از راه لرس بختی ادره خلط فرزند منی بر مطهر کما دینی

اسیای صفری و مقرا سیا نام خمر از آن صاحب امتیاری ~~مطهر~~ از آنکوز سیا بلیه نمک خنجره انصاری

اعده اظنه ~~موقوفه~~ ~~عقالتی~~ عضول نقا ارسال صوب وادی اصفهان قلندی اصول و مسکنه توفیقاً

ایمانه الا سیله کیفیت استاره و نکره و مخالفه زنی اعاد و سا و تسیاری بانج اسر ز نام ~~موقوفه~~ ~~موقوفه~~

سایه صلح حایه صلح

ان خیر

MF. MKT 31/126
(1292 Ş 16 / 17.9.1875)

Zabtiyye nezâret-i celilesine Syazeni ile Hristo Bey isminde bulunan oğullarının taht-ı idarelerinde olmak üzere Galata tarafından dahi bir matbaa küşadını Asya-yı suğri ve Mikra Asya nâm gazetelerin sahib-i imtiyâzı Evangelinoz Misailidi imzâsıyla i'tâ olunan arz-ı hal leffen irsal savb-ı vâlâyı asafilere kılındı usul ve emsaline tevfikân icabının icrâsıyla keyfiyetin işarı ve mezkûr arzuhalin dahi iade ve tisyârı babında emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fi 16 Şaban sene 92

Fi 4 Eylül sene 91

MF. MKT. 33/51
(1292 Z 21 / 18.1.1876)

Babiâli'ye
Yazıldı

Syazeni ile Hristo isimlerinde bulunan oğullarının taht-ı idarelerinde olmak üzere Galata tarafında dahi bir matbaa küşadını müsted'i Asya-yı suğra ve Mikra Asya nâm gazetelerin sahib-i imtiyazı Evangelinoz Misialdi imzasıyla i'tâ olunan arzuhal üzerine makam-ı aciziyyeden zabtiye nezareti celilesiyle muhabereyi şamil olan tezkire hamışinde muharrer cevabda müsted'i mûma ileyhin el-an taht-ı idaresinde bir matbaa bulunduğu ve bir *şahsa birkaç mahalde matbaa küşadıçün başka başka mezuniyet verildiğinin emsali olmadığı* beyanıyla icrâ-yı icâbı istifsâr olunduğundan keyfiyet meclis-i maarife lede'l-havale matbaaların teksiri maarifin intişar ve terakkisini müstelzem olduğundan ve matbaa nizâmnamesinde ise müteaddid matbaa küşadını arzu edenlere ruhsat verilmemesi hakkında bir gûne sarahat olmadığından her matbaa için usul ve muamele-i nizâmiye tamamıyla icrâ olunmak üzere ruhsat itasında be's olup olmadığıнын lüzum-ı arz ve istizanı ifade kılınmağla ol babda ve her halde emr ü ferman.

Fi 21 Zilhicce sene 92
Fi 6 Kanun-ı sani sene 91
İşaret olundu

1/1823 sayılı ve 15.9.1875 tarihli Μικρά Ασία γιάνη
Ανατολή'den alıntılanırlıan bir Makale

Patrikhane

Anatoli gazetası Patrik Antimos Efendi'nin Kebir ve Şerif Sinodos'da cümlelerin ittifakı ile karar virilen "Şizmayı" bozmak üzere olduğuna dair cereyan itmiş olan şaiyaların tesiri ile telaşa düşerek öteden berü ittihâz itmiş olduğu meslek, milk ü millete hizmet itmek olduğundan, cümleden evvel zaif sesini çıkararak, filvaki böyle bir niyet var ise, melhûz olan tehlikeden millet ve Eklisianın beri ve hali idilmesi çaresine bakılmasını millete ihtare musaraat eylediğinden, bu hahişine suiniyet nazarı ile bakılıb Devlet-i Aliye'nin niyet-i hayriyesi umum tebaası beyninde hüsnü ittifakın devamı hususuna matuf bulunduğundan ittifak-ı ummumiye *Anatoli*'nin hararet ve hahişle yazmış olduğu bend hâlel 'irâs ider mütallâası ile külliye lağvına karar buyurulmuş. Doğrusu şu niyet-i hayriyeye binaen "*Anatoli*"nin kapatdırılması, büsbütün perüşaniyetimizi mucib olduğu halde şükranıyetten başka bir hissiyatımızı câlib olmamış ise de, yetmiş yedi defa kusur edeni af etmekle, mükellef olan Patrik Efendi ile Sinodosun "*Anatoli*"nin terbiyesini ve kapanmasını müstedi takrîr takdîm itmeleri cümle ile beraber esef ü kederimizi mucib olmuşdur. Hâl böyle iken, Ikumenikon Patriarhion kürsüsünde oturan zat her kim ise, şahsiyata bakmayarak, şurasını kemal-i keder ve teessüf ile deriz ki, encamki Patrikhane Vukuatı her Ortodoks Hıristiyanın derununu dağım dağım dağılayacak derecelere varmış ve bu hâl-i pürmelal hâliya devam etdiğinden, a'lâ ve ednâ cümle Hıristiyanların borcu ve vazifesi şu derde bir dermân bulunması çaresine bakmak ve bu uğurda kaderince gayret ve hizmet etmektir. Evvet! Her bir Hıristiyan bunu farz ve şart-ı a'zam bilmeli ki, Millet ve Mezhebimizin melce ve penahı olmuş ve bu iki azim ve aziz hasais-i mahsusamızı vikaye itmiş olan Ikumenikos Tronos'un muhafaza-i şân u şerefi için her şeyden ziyade hizmet itmeli-dir. Bu Aziz Tronosu el yevm zabt iden Antimos mu yoksa Sofronios mu, asla şahsiyata bakmayarak, ol makamın hakaret görmesine kattiyen kail ve razı olmamalı, ve bu makamın haysiyetine hâlel geldiğini görüb işittikte bir vechile ve hiç bir sebebe mebnî musamahayı tecviz itmemeli. Bu Tronos

bunların iktizasına göre icra-i icabı temenni idenlerdeniz. Halbuki millet vekilleri borçlarını ifâ ittiler mi? Nizâm ve kanûn cari midir? deyu sual olunur ise ma et teessüf hayır cevabını vermeye mecbûruz. Yine tekrar ideriz ki, iş şahısta değildir, asıl düşünülecek madde Tronos'un şeref ü haysiyetidir. Hrisostomoslar, Griogorioslar, Fotioslar ve nice zevât-ı kirâmın şeref ü celalini arşa kadar ref ü i'lâ itmiş oldukları ve millet ü mezhebimizin melce ve penâhı bildiği Ikumenikos Tronostur. Hörmüt ü riayet ve akl u fikr ve gayretimiz bu Tronosa doğru çevrilmelidir. Allah aşkına olsun! Hususi interesoları, mucibsiz adaveti ve taraftarlığı bertaraf idelim. Validemiz Eklisianın hali gün be gün diger-gün olmaktadır. İadeyi şeref ü iclâli her neye mevkuf ise ana teşebbüs idelim. Hususa ki bu esnada ağ-yardan mada yaranımız da nazar-ı husumetle bakmakta ve harekât u sükûnâtımızı tefiş ü tedkik itmektedir. Patrik Antimos Efendi'nin azli ile bir ehl-i iktidara Ekklisia dümeninin teslim olunması tereddüd kabul iden mevâdden değil ise de istifası ve yahod azli, nâlayık olduğu halde her nasıl ise, uhdesine virilmiş olan Aziz Tronosun şeref ve haysiyetine hâlel gelmiyerek icrası çaresine bakılmalıdır. Milletimiz vekilleri mükellef oldukları ağır vazifenin icra olunmamasından husûla gelecek ağır vehim mesuliyeti düşünmelidirler. El çırpışmakle Zito ve Kato çağırılmakle halimiz islah olmaz, bilakis bedter oluyor, mufassal ve mevzûn nutk u makaleler ve fesâhat ve belagat isbat itmekle, yarelerimizi kapanmıyor. Mikton Etnikon Symvulion vazaifini ifa itmiyor ise, Millet Meclisi düşünşün. Millet Meclisinin salahiyeti yok ise, Geniki Synelefsis toplansın, ne icab ider ise, icra olunsun ki, şu acınacak hâle bir netice virülsün. Bir de umum Hristiyanlar Ekklisia icinde ve sokak ortasında numâişât itmekle ağ-yar ü düşmene karşı gülünç olduğımızı derpiş-i nazara alarak, bu makûle yakışksız hallerden ictinâb iderek, kemal-i sabr ü tehammül ile Ekklisiamızın ıslâh-ı ahvâline muntazır olmalıdır. Patrikhane Vukuatı bunda[n] sonra çıkacak nushamızda tafsilen beyân olacağından, bu nushade bu kadarlıkla iktifa olınmıştır.